

UIT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Det juridiske fakultet

Vold i nære relasjoner

Likebehandling av kvinner og menn som utøver vold mot barn?

—

Michelle Sørensen Endresen

Liten masteroppgave i rettsvitenskap vår 2016

Antall ord: 16 055

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
1.1 Avhandlingens tema	3
1.2 Bakgrunnen og aktualitet for tema.....	4
1.3 Begrepsavklaring	7
1.4 Avgrensninger	9
1.5 Kilder og metode	9
1.6 Veien videre.....	10
2. Vold i nære relasjoner	11
2.1 Konsekvenser av volden	11
3. Straffeloven 1902 § 219	12
3.1 Utvikling	12
3.2 Den vernede krets.....	14
3.3 Handlingsalternativer og vilkår	15
3.4 Konkurrence	17
3.5 Straffeloven 2005 §§ 282 og 283.....	18
4. Historikk og rettsutvikling i Norge	18
4.1 Innledning	18
4.2 Vold i oppdragelsesøyemed.....	18
4.3 Fra kvinnevold til vold i nære relasjoner.....	19
4.4 Økning i antall anmeldelser	20
5. Straff for vold i nære relasjoner	22
5.1 Innledning	22
5.2 Utgangspunktet.....	24
5.3 Aftenposten.....	24
5.4 Formildende omstendigheter	25
5.5 Barnets beste.....	26
5.6 Omsorgsrollen	27
6. Analyse av rettspraksis	27
6.1 Innledning	27
6.2 Avgjørelser hvor domfelte har eneomsorgen for barn.....	28
6.3 Når barnet har andre omsorgspersoner	31
6.4 Diskusjon	41
7. Avsluttende bemerkninger	44
8. Kilder	46
8.1 Lover og konvensjoner	46
8.2 Lovforarbeider og offentlige dokumenter.....	46
8.3 Avgjørelser fra Høyesterett	48
8.4 Avgjørelser fra lagmannsrettene.....	49
8.5 Litteratur.....	51
8.6 Elektroniske kilder	52

1. Innledning

1.1 Avhandlingens tema

«Du ser det ikke før du tror det».¹

Temaet for avhandlingen er vold i nære relasjoner, med særlig fokus på kvinner som utøver vold mot barn. Avhandlingen vil forsøke å redegjøre for om det foreligger likebehandling av menn og kvinner som utøver vold mot barn ved utmåling av straff.

Vold i nære relasjoner er et betydelig samfunnsproblem som utøves av både kvinner og menn.² Det finnes i dag mye opparbeidet kunnskap om vold i nære relasjoner. Imidlertid er det en stor mangel på kunnskap om *mødres* vold mot barn. Det har vært en betydelig økning av anmeldelser av vold i nære relasjoner hvor barn er fornærmede de senere år.³ Kunnskap om volden er en helt nødvendig forutsetning i arbeidet med denne problematikken. Kvinners voldsbruk mot barn er lite utforsket i Norge og det er derfor et generelt behov for en mer grundig analyse og forskning på dette området.⁴

Mishandling i nære relasjoner rammes primært av Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 (straffeloven 1902) § 219, og den nye straffeloven lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven 2005) §§ 282 og 283.

Straffeloven 2005 §§ 282 og 283 er en videreføring av straffeloven 1902 § 219 hvor den eneste realitetsendring er en skjerpet strafferamme.⁵ Rettspraksis som omhandler § 219 vil derfor være av stor verdi også etter at straffeloven 2005 trådte i kraft fra 1. oktober 2015 ved lov 19. juni 2015 nr. 65 om straffelovens ikraftsetting.⁶

¹ Sitat fra Inga Marte Thorkildsen, tidligere stortingspolitiker og barne-, likestillings- og inkluderingsminister.

² Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014-2017). «*Et liv uten vold*». s. 1.

³ Tall fra Statistisk sentralbyrå (2014) *Ofre for anmeldte lovbrudd, 2014*. Hentet fra: (<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbruddo/aar>) Sist lastet: 20.04.16.

⁴ Kruse, A. E., & Bergman, S. (2014) «*Jeg kan jo ikke kalle det noe annet enn vold...*»: En forskningsoversikt og en intervjustudie om mødres vold mot barn. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S. s. 7.

⁵ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) *Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28*. s. 433.

⁶ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 433.

Avhandlingen starter med en nullhypotese, hvor det tas utgangspunkt i norsk rett hvor alle er like for loven og like handlinger skal behandles likt jf. Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814 (Grunnloven) § 98.

Rettspraksis vil bli brukt til å redegjøre for om domstolen vektlegger momenter ulikt når de skal vurdere straffen for vold i nære relasjoner, hvor tiltalte er en kvinne sammenlignet med en mann.

Ettersom straffeloven 2005 trådte i kraft 1. oktober 2015 vil avhandlingen vise til rettspraksis utelukkende fra den tidligere straffeloven 1902. Saker som kommer opp for retten i nærmeste fremtid vil i hovedsak rammes av § 219 dersom mishandlingen har funnet sted før den nye lovens ikrafttreden.⁷

1.2 Bakgrunnen og aktualitet for tema

Vold i nære relasjoner er dessverre et samfunnsproblem som har fulgt oss gjennom historien.⁸ Fra 70-tallet satte kvinnebevegelsen vold i nære relasjoner på dagsorden, hvor vold mot kvinner var en fanesak.⁹ Myndighetene har fulgt etter og gitt vold i nære relasjoner økt oppmerksomhet de siste 35 årene.¹⁰ Hovedfokuset i media og hos myndighetene har lenge vært på menn som utøver vold i nære relasjoner. Samtidig viser en ny undersøkelse fra 2014 at kvinner står bak en betydelig del av volden mot barn i nære relasjoner.¹¹

I 2004 ble Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) opprettet av regjeringen.¹² NKVTS arbeider blant annet med forskning, formidling og veiledning for å forebygge og redusere konsekvensene av vold.¹³ Regjeringen er oppdragsgiver for forskningscenteret, og ønsket i 2013 en grundig og pålitelig forskning på familievold.¹⁴ Etter dette gjennomførte NKVTS et landsomfattende omfangstudie om vold i nære relasjoner.¹⁵

⁷ Ingen lov må gis tilbakevirkende kraft jf. Grunnloven § 97.

⁸ Matningsdal, M. (2010). *Norsk spesiell strafferett* (1. utg.). Bergen: Fagbokforlaget s. 152.

⁹ Hjemdal, O. K., & Pape, H. (2014). *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress og NOVA s. 49.

¹⁰ St.meld nr.15 (2012–2013), *Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner*. s 19.

¹¹ Kruse, A. E., & Bergman, S. (2014) s. 7.

¹² Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014-2017). «*Et liv uten vold*». s. 12.

¹³ Kruse, A. E., & Bergman, S. (2014) s. 2.

¹⁴ St.meld nr.15 (2012–2013) s. 35.

¹⁵ St.meld nr.15 (2012–2013) s. 35.

Studiet resulterte i forskningsrapporten «Vold og voldtekt i Norge».¹⁶ Vold mot barn ble i studiet gruppert etter «mindre alvorlig» og «alvorlig» fysisk vold. Det understrekes av forskerne at inndelingen mellom «mindre alvorlig» og «alvorlig» vold kun refererer til sannsynligheten for at den utsatte ble påført fysiske skader, men at også «mindre alvorlig» vold er straffbart, og kan være psykisk belastende og skadelig for barnet.¹⁷ Studiet viste at over tretti prosent av respondentene hadde blitt utsatt for «mindre alvorlig vold», og fem prosent var blitt utsatt for «alvorlig vold» av sine foreldre i barndommen.¹⁸

Personer som rapporterte at de var blitt lugget eller kløpet, ristet eller dyttet voldsomt, eller slått med flatt hånd ble registrert under kategorien «mindre alvorlig» fysisk vold. Denne type vold er den vanligste formen for vold, og var begått av mor i 35 prosent av tilfellene, av far i 47 prosent av tilfellene, og i 17 prosent av tilfellene var volden begått av begge foreldre.¹⁹ Av dette kan man lese at mor er involvert i over halvparten av den «mindre alvorlig» fysiske volden mot barn. Studiet viser også at mor er den primære voldsutøveren av «mindre alvorlig» vold mot jenter.²⁰

De som rapporterte at de hadde blitt slått med knyttet neve, sparket, banket opp eller angrepet på annen måte av sine foreldre før de var 18 år ble ført under betegnelsen «alvorlig» vold. Av dem som var utsatt for denne type vold oppga 26 prosent at mor var utøver, 53 prosent oppga far som utøver, mens 22 prosent oppga begge foreldre som utøvere av den alvorlige volden.²¹ I følge dette studiet er mor involvert i 48 prosent av «alvorlig» vold mot barn.

Ut ifra disse forskningstallene hører man bemerkelsesverdig lite om kvinnelige voldsutøvere. Nær samtlige masteroppgaver og forskningsartikler som er tilgjengelig om vold i nære relasjoner er avgrenset til kun å handle om vold mot kvinner og barn, hvor utøver er menn. Hva dette skyldes er usikkert. Det kan skyldes mangel på kunnskap om kvinner som utøver vold, og at en ikke er klar over det faktiske omfanget.

¹⁶ Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

¹⁷ Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014). s. 58.

¹⁸ Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014). s. 59.

¹⁹ Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014). Tallene er justert til nærmeste hele tall. s. 60.

²⁰ Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014). s. 60.

²¹ Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014). s. 60.

Vold i nære relasjoner er et tabubelagt tema som mange vegrer seg for å snakke om, trolig er dette også tilfelle for voldelige kvinner. Avhandlingen vil belyse om dette ensidige fokuset gjenspeiler seg i det norske rettssystemet.

Det er viktig å sette vold mot kvinner på dagsorden i samfunnsdebatten, men en må ikke glemme at menn og barn også rammes av vold utført av kvinner. Den siste tiden har det blitt satt søkelys på at også menn kan bli utsatt for familievold, og 1. januar 2014 ble krisesenter for menn lovpålagt, jf. krisesenterlova § 1.²²

Når forskning viser at mor er involvert i nesten halvparten av voldshandlingene mot barn, er det beklagelig at denne volden ikke har fått større oppmerksomhet. Å ta utgangspunkt i at alle mødre er gode og omsorgsfulle kan få svært uheldige konsekvenser for de mest sårbare av alle, barna. Fagfolk som jobber med barn har mulighet til å avdekke vold, og må ta innover seg at også mødre kan være utøvere.

Vold kan forekomme i alle samfunnslag og på tvers av sosiale grupper.²³ Det finnes ingen fasit på hvem som er utøvere. Se eksempelvis sak LH-2015-63490 hvor en prest ble dømt for overtredelse av § 219 etter å ha utøvet vold mot sin kone og sønn, sak LB-2015-103147 hvor en tidligere politimann ble dømt å ha utøvet vold mot sin samboer og sak LA-2013-209020 hvor en kvinnelig politiker ble dømt for fysisk og psykisk mishandling av sin datter. Denne avhandlingen vil rette søkelyset mot kompleksiteten i disse sakene, og belyse at vold i nære relasjoner kan ramme alle.

Vold som skjer i nære relasjoner skiller seg fra alminnelig vold på flere måter.

Gjerningspersonen og den fornærmede har en relasjon gjennom et kjærlighetsforhold, familie- eller slektsbånd, felles forpliktelser eller annen tilknytning. Volden skjer ofte innenfor husets fire vegger. Dette medfører at hjemmet som i utgangspunktet skal være en trygg arena, kan oppleves som et farlig sted for den fornærmede.

Barn har liten mulighet til å unngå volden på egenhånd, og trenger derfor særlig beskyttelse mot vold i hjemmet. Alle kan enes om at en mann generelt kan gjøre større fysisk skade sammenlignet med en kvinne, men den psykiske belastningen et slag fra en kvinne kan

²² Lov 19. juni 2009 nr. 44 om kommunale krisesentertilbud.

²³ NOU 2003: 31, *Retten til et liv uten vold*. s. 12.

utgjøre må ikke undervurderes. En mor er gjerne den et barn søker trygghet, omsorg og kjærlighet fra. Hvis man ikke kan være trygg hos mor, hvor kan man da være trygg?

Den siste tiden har temaet for avhandlingen vært fremhevet i media, og vold i nære relasjoner har fått større mediefokus enn noen gang. Under arbeidet med denne avhandlingen publiserte Aftenposten en rekke artikler om voldelige kvinner, se blant annet «Mødre står bak halvparten av volden», «Mor blir forstått og unnskyldt i retten» og «Vi bør akseptere sannheten om mødrevold».²⁴ Aftenposten har gått gjennom en rekke dommer om vold i nære relasjoner, og deler av deres undersøkelse vil bli redegjort for nedenfor i avhandlingens punkt 5.3.

Voldsforsker Yngve Hammerlin har erklært «som mann- som medmenneske og feminist- vil jeg bekjempe vold uansett om den karakteriseres og begrepsfestes som maskulin eller feminin».²⁵ Uttalelsen viser at hovedprioriteten er å bekjempe vold, uavhengig av hvem som er utøver. Fokuset må utvides og ikke fastlåses til den stereotypiske voldelige mannen, dette for at alle barn skal bli sett og få den hjelpen de har krav på. Vold er vold, og vold er kjønnsnøytralt.

1.3 Begrepsavklaring

Vold

Vold er et begrep i stadig endring, og har fått et utvidet omfang de senere år. Begrepet vold tolkes ulikt i de forskjellige fagmiljø og har ingen klar legaldefinisjon i Norge.

Vold kan dreie seg om bruk av fysisk eller psykisk makt for å skade, skremme eller krenke andre. Fysisk, psykisk, seksuell, materiell og latent vold er begreper som også benyttes.²⁶

Voldsutøvelse er blant annet straffbart etter bestemmelsene i straffeloven 1902 §§ 228 og 229 som rammer legemsfornærmelse og legemsbeskadigelse. Også andre bestemmelser i straffeloven regulerer voldelig adferd, som for eksempel voldtekt, kjønnslemlestelse, menneskehandel, og drap. I tillegg har man begreper som blind vold når volden utøves mot et

²⁴ Artikkelserie Aftenposten (2016) Hentet fra: (<http://www.aftenposten.no>) Sist lastet: 20.04.2016

²⁵ Hammerlin, Y., & Leer-Salvesen, P. (2014) *Voldens ansikter*. 1.utg. Oslo: Cappelen Damm AS. s. 83.

²⁶ Innst.339 S (2012-2013) Innstilling fra justiskomiteen om forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve. s. 7.

tilfeldig offer, og vold i nære relasjoner når fornærmede og gjerningspersonen har en tilknytning. Sistnevnte er tema for denne avhandlingen.

Lovverket setter en lav grense for hva som kan betegnes som vold mot barn.²⁷ Det tas derfor utgangspunkt i at all fysisk makt som er illegitim, skadelig og uønsket overfor barn i utgangspunktet er vold, med unntak av makt for å avverge at barnet skader seg selv eller andre.

Barn

I juridisk forstand er «barn» som hovedregel en betegnelse på mindreårige, det vil si personer under 18 år jf. vergemålsloven § 8.²⁸ At barn er mennesker under 18 år følger også av FNs barnekonvensjon artikkel 1.²⁹ «Barn» i denne avhandlingen vil referere til samme definisjon.

Vold i nære relasjoner

«Familievold», «mishandling i nære relasjoner» og «vold i nære relasjoner» er betegnelser som vil bli brukt om hverandre i denne avhandlingen, og betydningen vil være den samme.

Hva det vil si å ha en «nær relasjon» kan diskuteres. Avhandlingen vil ta utgangspunkt i hva lovgiver legger i uttrykket, og dette fremgår direkte av straffeloven 1902 § 219 bokstav a til e:

- «Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler
- a) sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer,
 - b) sin eller nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje,
 - c) sin slektning i rett oppstigende linje,
 - d) noen i sin husstand, eller
 - e) noen i sin omsorg.»

Likebehandling

Med «likebehandling» forstås å behandle alle likt, uten noen form for diskriminering.

²⁷ Ot.prp. nr. 104 (2008-2009) *Om lov om endringer i barnelova mv.* s. 38.

²⁸ Lov 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål.

²⁹ FNs konvensjon om barnets menneskerettigheter med protokoller (barnekonvensjonen), inkorporert ved lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett §§ 2 nr. 4.

Eksempler på diskriminering er å bli behandlet annerledes på grunn av usaklige forhold som alder, seksualitet, funksjonsevne, etnisitet eller religiøs tilhørighet.

Spørsmål om likebehandling med hensyn til tiltaltes kjønn vil være et tema i denne oppgaven når jeg analyserer rettens utmåling av straff for vold i nære relasjoner.

1.4 Avgrensninger

I avhandlingen vil jeg kun ta for meg saker om vold i nære relasjoner som behandles etter reglene i straffeloven 1902. Paragraf § 219 vil være den sentrale bestemmelsen, i tillegg vil andre lovbestemmelser til dels bli redegjort for og benyttet ved analyse av rettspraksis.

Hovedfokuset er barn som er utsatt for fysiske og psykiske krenkelser av sine omsorgspersoner. Saker om «shaken baby» og uaktsomme drap vil ikke blir gjennomgått, ettersom disse sakene ofte har svært spesielle omstendigheter som gjør det vanskelig å sammenligne.

Det vil vises til norsk rettspraksis hvor både kvinner og menn er tiltalt for å ha utøvd vold mot barn i nære relasjoner. Imidlertid vil saker hvor begge kjønn er tiltalt i samme sak utelukkes. Dette for å få et best mulig sammenligningsgrunnlag.

Saker om seksuelle overgrep vil ikke bli behandlet, men det understrekes at også denne type misbruk er en alvorlig form for krenkelse. Maktbruk som ikke er straffbar etter norsk lov faller også utenfor oppgavens tema og vil ikke bli behandlet.

1.5 Kilder og metode

Oppgavens metodiske tilnærming er rettsdogmatisk.³⁰ Jeg vil klarlegge gjeldende rett på området ved bruk av lov og forarbeider som rammer vold i nære relasjoner, og deretter se på virkningen av rettsreglene ved å analysere rettspraksis. Etter lovens ordlyd er forarbeidene en sentral kilde til hvordan bestemmelsen skal tolkes og forstås.³¹

Barnets beste er et prinsipp som gjør seg gjeldende i saker hvor barn er involvert. Prinsippet er lovfestet gjennom Grunnloven § 104 annet ledd og barnekonvensjonen artikkel 3.

³⁰ Bernt, J. F., & Doublet, D. R. (1998) *Vitenskapsfilosofi for jurister - en innføring*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS. s. 233.

³¹ Ot.prp. nr.113 (2004-2005), Prop.97 L (2009-2010) og Prop.105 L (2010-2011).

Juridisk teori vil bli benyttet som tolkningsbidrag ved klarlegging av rettsreglenes innhold.

I denne avhandlingen vil det også bli benyttet forskning om vold i nære relasjoner. Forskningen vil være et bidrag for å fremme et mer nyansert bilde av kjønnsrollene i voldsproblematikken, samt belyse omfanget av vold i nære relasjoner.

Formålet med oppgaven er å undersøke om det foreligger likebehandling av kvinner og menn som utøver vold mot barn. Rettspraksis vil ha stor relevans ved klarlegging av gjeldende rett på dette området.

Det er behandlet et begrenset antall saker om vold i nære relasjon i Høyesterett, særlig hvor mor er tiltalt. Enkelte saker fra Høyesterett vil bli redegjort for, men for å få en bedre oversikt over rettsbildet må det foretas en undersøkelse av underrettspraksis, herunder dommer avsagt i lagmannsretten.

Underrettspraksis har begrenset rettskildemessig vekt, men vil bli brukt som en illustrasjon for hva retten vektlegger ved utmåling av straff i saker om vold i nære relasjoner.³² De utvalgte dommene er et resultat av søk på lovdata på saker om vold i nære relasjoner fra 2004 til 2016. Dommene i gjennomgangen er de funnene hvor retten eksplisitt vurderer tiltaltes omsorgsrolle ved utmålingen av straff, og hvor mor eller far er tiltalt for vold mot sine barn.

1.6 Veien videre

Avhandlingen er bygd opp i 7 kapitler. I det følgende vil jeg først redegjøre for vold i nære relasjoner generelt og konsekvensene av volden i punkt 2. Deretter vil jeg redegjøre for straffeloven 1902 § 219 og den anvendelsesområdet, vilkår og utvikling i punkt 3. Så vil avhandlingen gå nærmere inn på norsk historie og rettsutviklingen på området om vold i nære relasjoner i punkt 4. Deretter gjennomgås reglene for utmåling av straff ved familievold i punkt 5, for så å se hvordan reglene anvendes praksis i punkt 6. Avslutningsvis i punkt 7 vil det være en vurdering av nullhypotesen som tidligere ble framsatt.

³² Nils Nygaard, N. (2004) *Rettsgrunnlag og standpunkt*. 2.utg. Bergen: Universitetsforlaget AS. s. 210.

2. Vold i nære relasjoner

2.1 Konsekvenser av volden

Å vokse opp i en familie preget av vold kan være svært skadelig for de involverte. Konsekvensene av vold beror på flere faktorer, og det kan foreligge store variasjoner selv innen samme familie.³³ Voldens hyppighet, varighet, påført skade og skadepotensiale, relasjon mellom offeret og voldsutøveren, samt alder og utviklingsnivå kan ha betydning for hvilke konsekvenser volden får for den enkelte.³⁴ Ytterste konsekvens av vold er tap av liv.

I tillegg til det fysiske skadeomfanget, er ofte den psykisk belastningen betydelig i familievoldssaker.³⁵ Sårbarheten, hjelpeløsheten og skammen kan bli en tung byrde å bære. Kanskje lever barnet i frykt for sitt eget liv, eller i frykt for livet til noen barnet er glad i. Vold i nære relasjoner preger hele familien og er et offentlig ansvar, og derfor synes jeg dette temaet er så viktig. Vold i nære relasjoner er ikke lengre en privatsak, det er et samfunnsproblem.

I følge regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner, er skadevirkningene av å leve i en familie med vold tilsvarende det å bli direkte utsatt for vold.³⁶ NOU 2003: 31 viser til psykolog Per Isdals (2000) beskrivelse av å være vitne: «Når noen angriper og skader den barnet er knyttet til, avhengig av og glad i, så angriper og skader vedkommende barnet selv.»³⁷

Forskning viser at barn som blir utsatt for vold kan få alvorlige traumer. Voldsutsatte har høyere risiko for en rekke skadelige konsekvenser senere i livet, som rusmisbruk, fysiske og psykiske problemer, vanskeligheter med å forme trygge relasjoner, sosial isolasjon, depresjon, posttraumatisk stresslidelse, spiseforstyrrelse, selvskading, skam og selvmord.³⁸

³³ NOU 2003:31 s. 63.

³⁴ NOU 2003:31 s. 63.

³⁵ Monsen, T. H. (2008) *Forskning.no: Vold avler sykdommer*. Hentet fra: (<http://forskning.no/medisin-vold-psykologi-stub/2008/04/vold-avler-sykdommer>) Sist lastet 20.04.16.

³⁶ Meld.St. 15 (2012-2013) s. 13.

³⁷ NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold* s. 63.

³⁸ Kruse, A. E., & Bergman, S. (2014) s. 28.

Utredningen «Retten til et liv uten vold» viser til at voldsofferet selv har økt risiko for å utvikle voldsatferd.³⁹ Det finnes også en økt risiko for at disse barna blir utsatt for vold igjen senere i livet, såkalt «reviktimisering».⁴⁰

Det kan legges til grunn at jo mer graverende volden er, desto større er risikoen for alvorlige konsekvenser. I tillegg kan vold i nære relasjoner føre til at familier oppløses. Barna kan plasseres i fosterhjem eller på institusjon, og foreldrene kan bli straffeforfulgt. All vold utgjør en risiko for skade, men forholdet mellom den fornærmede og gjerningspersonen har stor betydning for hvordan volden oppleves.⁴¹

Vold i nære relasjoner koster det norske samfunnet mellom 4,5-6 milliarder kroner årlig.⁴² Det er ikke kostnadene som bør være en føring for bedre tiltak, men kostnadene sier likevel endel om omfanget. Det er derfor viktig både for enkeltindivider og samfunnet å avdekke samt forhindre denne voldsproblematikken.

3. Straffeloven 1902 § 219

3.1 Utvikling

Tidligere ble straffeloven 1902 § 219 i liten grad anvendt i praksis.⁴³ I saker om vold i nære relasjoner benyttet man frem til 2006 gjerne de alminnelige voldsbestemmelsene, fremfor den dagjeldende § 219.⁴⁴ Noe av bakgrunnen for dette var at den historiske versjonen av § 219 var utformet svært gammelmodig:

«Med Fængsel indtil 2 Aar straffes den, som udsætter nogen hans Husstand tilhørende Person for Nød ved modvillig at unddrage sig den ham paahvilende Forsørgelsespligt, eller som ved Vanrøgt, Mishandling eller anden lignende Adfærd oftere eller grovt krænker sine Pligter mod Ægtefælle eller Barn eller mod nogen hans Husstand

³⁹ NOU 2003:31 s. 63.

⁴⁰ Kruse, A. E., & Bergman, S. (2014) s. 28.

⁴¹ Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014-2017) s. 1.

⁴² Ingeborg Rasmussen mfl. (2012) *Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner*. Oslo: Vista Analyse AS.

⁴³ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 37.

⁴⁴ Gunnar Bergby mfl. (2016) *Rettsavklaring og rettsutvikling: Festschrift til Tore Schei*. Oslo: Universitetsforlaget. s. 517.

tilhørende eller hans Omsorg undergiven Person, som paa Grund af Sygdom, Alder eller andre Omstændigheder er ude af Stand til at hjelpe sig selv. Har Forbrydelsen havt Døden eller betydelig Skade paa Legeme eller Helbredstilfølg, anvendes Fængsel indtil 6 Aar...»

Språket i bestemmelsen var vanskelig og umoderne, og vilkårene var mange og til dels kompliserte.⁴⁵ Etter straffelovkommisjonens syn ble vold tilstrekkelig dekket av andre straffebud, og kommisjonen foreslo i 2002 å oppheve hele § 219.⁴⁶ Justisdepartementet mente derimot at gode grunner taler for å ha et eget straffebud som retter seg mot vold i nære relasjoner.⁴⁷ Blant annet begrunnet i at de alminnelige bestemmelsene om voldsbrudd ikke fanger opp og dekker «kompleksiteten og helheten» som ofte foreligger i slike saker.⁴⁸ I tillegg la departementet vekt på at det ville være lettere å føre statistikk og å synliggjøre omfanget av denne typen vold med en egen bestemmelse.⁴⁹

Ved lov. 21. desember 2005 nr. 131 ble det gjort en betydelig modernisering av straffeloven 1902 § 219. Lovendringen trådte i kraft 1. januar 2006 og bestemmelsen ble lydende:

«Den som ved å true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke, grovt eller gjentatt mishandler

- a) sin tidligere eller nåværende ektefelle,
- b) sin eller tidligere eller nåværende ektefelles slektning i rett nedstigende linje,
- c) sin slektning i rett oppstigende linje,
- d) noen i sin husstand, eller
- e) noen i sin omsorg

straffes med fengsel inntil 3 år.

Dersom mishandlingen er grov eller fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse, er straffen fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om mishandlingen er grov, skal det særlig legges vekt på om den har vart over lang tid og om det foreligger forhold som nevnt i § 232.»

⁴⁵ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 38-39.

⁴⁶ NOU 2002: 4 *Ny straffelov* s. 407.

⁴⁷ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 37.

⁴⁸ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 36.

⁴⁹ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 37.

Det har i ettertid blitt gjort flere endringer av straffeloven § 219, og disse endringene omtales nærmere nedenfor.

3.2 Den vernede krets

Etter lovrevisjonen i 2005 fikk en utvidet krets vern etter § 219. Tidligere opphørte beskyttelsen etter bestemmelsen ved skilsmisse for ektefeller. Vernet ble utvidet til å omfatte og tidligere ektefelle, stebarn og slektninger i rett oppstigende linje, jf. første ledd bokstav a til c.⁵⁰ Samboere var ikke nevnt eksplisitt i bestemmelsen etter lovrevisjonen i 2005, men var beskyttet gjennom husstand-alternativet.⁵¹ Imidlertid gjaldt dette alternativet kun for nåværende samboere, og ikke når samboerskapet opphørte. Spørsmålet om også tidligere samboere ble vernet av straffeloven 1902 § 219 ble behandlet av Høyesterett i Rt-2011-469. Retten var forsiktig med å gå utenfor lovens ordlyd, selv om det var lovgivers intensjon at også tidligere samboere skulle vernes.⁵² I dommens avsnitt 9 uttaler førstvoterende:

«En slik utvidelse av straffansvaret, sammenlignet med det som følger av ordlyden i § 219, må ha hjemmel i lov. Jeg viser til Grunnloven § 96 og til EMK artikkel 7, jf. Rt-2009-780 avsnitt 21. Straffverdighet, eller andre reelle grunner som kan tale for å sidestille tidligere samboere med tidligere ektefeller, er ikke tilstrekkelig.»

Ved lovendring 24. juni 2011 nr. 32 ble samboere tilføyd i bestemmelsens bokstav a og b, og nyter nå samme vern som ektefeller.

Personkretsen som er beskyttet av straffeloven 1902 § 219 omfatter etter dette nåværende eller tidligere ektefeller og samboere, slektninger i rett oppstigende linje, barn, herunder biologiske barn, adoptivbarn, stebarn og fosterbarn, eller andre under gjerningspersonens omsorg eller i gjerningspersonens husstand. Bestemmelsen er kjønnsnøytral og verner begge kjønn.

⁵⁰ Ot.prp. nr. 113 (2005-2005) s. 40.

⁵¹ Straffeloven 1902 § 219 første ledd bokstav d.

⁵² Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 41.

3.3 Handlingsalternativer og vilkår

Straffeloven 1902 § 219 rammer etter ordlyden det å true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke nærmere angitte nærstående.

Et av handlingsalternativene i straffeloven 1902 § 219 er «på annen måte krenke». Ordlyden tilsier at gjerningsbeskrivelsen i § 219 rekker videre enn kun fysisk vold. Psykisk vold kan i enkelte tilfeller alene utgjøre mishandling i nære relasjoner. Avgjørelsen i Rt-2013-879 gjaldt utelukkende psykisk vold og i dommens avsnitt 29 ble det fastslått av Høyesterett at § 219 også fanger opp slike krenkelser. Imidlertid poengterer Høyesterett at det skal «en god del mer til i en sak som gjelder psykisk mishandling enn der voldsutøvelsen er både fysisk og psykisk».⁵³ Bestemmelsen om vold i nære relasjoner rammer etter dette fysisk vold og psykisk mishandling. Videre skal det redegjøres for om indirekte mishandling rammes av handlingsalternativet «på annen måte krenke».

Tidligere var rettstilstanden uklar når det gjaldt spørsmålet om hvilken status barn har som vitne til familievold. Høyesterett avklarte dette i Rt-2010-949, hvor spørsmålet i saken var om straffeloven § 219 vernet barn som ikke direkte var utsatt for vold, men vitne til at andre i familien var det. I avsnitt 22 legger retten til grunn at utrykgheten og den betydelige risikoen for langvarige skader, for voksne som lever med vold, finner man også hos barn som er vitne til vold. Retten finner det videre ikke tvilsomt at «den indirekte virkning mishandling av barnets nærstående har for barnet, kan representere en krenkelse etter bestemmelsen, slik at § 219 gir barnet et selvstendig vern».

Skadevirkningene av å være vitne til vold er større enn man har tidligere har antatt, og det er nå klart at barn som er vitne til vold har et selvstendig vern etter straffeloven § 219. Barna er ikke bare vitne til vold, de lever med volden og kan nå ha status som fornærmet i en straffesak.

Det er et vilkår for alle handlingsalternativene at den straffbare handlingen er «grov» eller «gjentatt» for å rammes av § 219. Ordlyden «gjentatt» tilsier at den straffbare handling må begås flere ganger. Vilkåret var en videreføring av gjeldende rett før lovendringen i 2006 som stilte krav om at krenkelsen må ha skjedd «oftere».⁵⁴ Det behøver derimot ikke være samme handlingsalternativ som er overtrådt for at handlingene skal rammes av vilkåret «gjentatt».

⁵³ Rt-2013-879 avsnitt 31.

⁵⁴ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 45.

Det kan være tale om en episode med vold for siden å ha fremsatt trusler om ytterligere krenkelser.⁵⁵ I Rt-2004-844 avsnitt 13 uttaler førstvoterende:

«Sentralt i vurderingen av hvor straffverdig forholdet er, blir da ikke bare hvor grove voldshandlingene er, men også mishandlingens varighet over tid, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingene skjer skjult - i hjemmet, som skulle være et trygt sted. Den frykten for vold - følelsen av å leve i et trusselregime - som blir skapt, kan oppleves som langt verre enn de enkelte voldshandlingene.»

Paragraf 219 tar primært sikte på å fange opp mishandling som strekker seg over tid hvor fornærmede lever i et «regime» av vold. Mishandling i nære relasjoner består gjerne av jevnlig krenkelser over en lengre periode, og utgangspunktet er at det skal foretas en samlet vurdering av de straffbare forhold.⁵⁶ Dette gir fornærmede en bedre beskyttelse i form av utvidet foreldelsesfrist. I den konkrete straffeutmålingen vil intensiteten og varigheten av krenkelsen være av betydning, og det stilles ikke noe vilkår om hvor nært i tid de ulike krenkelsene må være for at den straffbare handling skal regnes som gjentatt.⁵⁷ Bestemmelsen begrenser seg likevel ikke til dette, også enkelttilfeller av vold kan rammes hvis krenkelsen er «grov».⁵⁸

Ved avgjørelse om krenkelsen er grov skal handlingens objektive grovhet vektlegges, og om den straffbare handling er egnet til å skape frykt for nye krenkelser.⁵⁹ I følge forarbeidene stiller § 219 ingen krav om at krenkelsen må ha hatt et «skaderesultat på offerets legeme eller sjel». Graden av skader kan ha betydning ved straffeutmåling, men det er gjerningspersonen langvarige «terrorisering og mishandling av den nærstående som utgjør det straffverdige ved handlingen, uavhengig av hvilke fysiske eller psykiske skader handlingene har påført offeret».⁶⁰

⁵⁵ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 45.

⁵⁶ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 45 og Rt-2011-1403 avsnitt 16.

⁵⁷ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 46.

⁵⁸ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 45.

⁵⁹ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 45.

⁶⁰ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 46.

Etter dette fanger § 219 opp mishandling utført i nære relasjoner som utføres over tid, men også enkelthendelser av grov karakter. I tillegg beskytter bestemmelsen mot krenkelser utover det rent fysiske, slik at § 219 dekker kompleksiteten som ofte foreligger ved vold i nære relasjoner.

3.4 Konkurrens

I dag anvendes § 219 i atskillig større grad enn før lovendringen i 2006. Etter lovendringen skal § 219 i utgangspunktet ikke anvendes i konkurrens med alminnelige voldsbestemmelsene, men det kan likevel være aktuelt ved seksuallovbrudd hvor § 219 ikke dekker handlingen fullt ut, alminnelige straffebud med høyere strafferamme enn § 219 og i saker hvor § 231 anvendes sammen med bestemmelsen om vold i nære relasjoner.⁶¹

Det finnes også andre lovbestemmelser som benyttes i saker om vold mot nærstående. Ikke sjelden er tiltalen på § 219, hvorpå retten velger å nedsubsumere til § 228 når kravene etter § 219 ikke er oppfylt.

Vilkårene i § 228 er annerledes enn § 219 da den verken stiller krav til hyppighet eller grovhet. Straffeloven § 228 omfatter legemsfornærmelser og retter seg mot den som «øver Vold» eller «paa anden Maade fornærmer [noens] Legeme». En gang er nok, og både små og store fysiske krenkelser rammes av § 228 uten krav til påført skade eller smerte.⁶² Retten vil nedsubsumere hvis den kun finner episodisk vold bevist, dette betyr at man ikke kan bevise at fornærmede har levd i et «regime» av frykt, kun noe mer tilfeldige voldsepisoder. Spørsmål om nedsubsumering gjør seg gjeldene i tilfeller hvor et enkelt tilfelle av mishandling ikke er tilstrekkelig grov til å rammes av § 219, eller hvor mishandlingen ikke er bevist hyppig nok til å oppfylle vilkåret om «gjentatt» mishandling.

Selv om straffeloven har en rekke bestemmelser som kan ramme mishandling i nære relasjoner er ikke § 219 uten verdi. Som tidligere nevnt dekker § 219 også psykisk mishandling.⁶³ Den fanger opp det å leve i et samliv eller familieforhold preget av vold, hvor fornærmede «lever i vold». Dette medfører at bestemmelsen fanger opp handlinger som faller

⁶¹ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 41 og 46.

⁶² Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 32.

⁶³ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 31.

utenfor anvendelsesområdet til straffeloven § 228. Straffeloven 1902 §§ 228-229 rammer kun fysiske krenkelser, med mindre det foreligger en alvorlig og betydelig psykisk skade som en følge av legemsskaden, jf. § 9.⁶⁴

3.5 Straffeloven 2005 §§ 282 og 283

Lov 20 mai 2005 nr. 28 om straff ble vedtatt i 2005, og ikraftsatt fra 1. oktober 2015. Straffeloven 1902 § 219 er videreført i den nye straffeloven §§ 282 om mishandling i nære relasjoner og 283 om grov mishandling i nære relasjoner. Straffeloven 2005 har en klarere begrepsbruk og enklere språklig utforming.

Vilkåret «grovt» er blant annet byttet ut med «alvorlig» i bestemmelsens første ledd. Selv om det er gjort enkelte redaksjonelle endringer, er ikke de nye lovbestemmelsene ment som noen realitetsendring med hensyn til vilkårene for straff.⁶⁵ Den viktigste endringen i den nye loven er en betydelig skjerping av straffenivået. Den øvre strafferammen for vold i nære relasjoner ble økt fra fire til seks år for mishandling, og fra seks til femten år ved grov mishandling.

4. Historikk og rettsutvikling i Norge

4.1 Innledning

Vold og mishandling i nære relasjoner er ikke ett nytt fenomen, men har eksistert i all vår tid.⁶⁶ Disse straffbare handlingene har de senere år fått økt oppmerksomhet, og samfunnets normer har endret seg. Samfunnet har gått mot en nulltoleranse mot vold og dette gjenspeiles i lovgivningen. Det har vært en betydelig utvikling i lov og rettspraksis vedrørende vold i nære relasjoner.

4.2 Vold i oppdragelsesøyemed

Det er ikke mange år siden vold mot barn i oppdragelsesøyemed var sosialt akseptabelt. Tidligere hadde foreldre en alminnelig refselsesrett, og frem til 1972 var det lovlig med

⁶⁴ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 37.

⁶⁵ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 433.

⁶⁶ Matningsdal, M. (2010) s. 153.

«maadeholden legemlig refselse» av sine barn.⁶⁷ Under opphevelsen ble det imidlertid ikke tilført noe uttrykkelig forbud mot å anvende vold i oppdragelsesøyemed. Da det verken var lovfestet et forbud eller klar adgang til å utøve fysisk makt mot sine barn var rettstilstanden usikker på dette området. Adgangen til å utføre vold i oppdragelsesøyemed har gradvis blitt innskrenket i Norge gjennom en rekke lovendringer, og i 1987 ble det tatt inn et forbud mot vold i barneloven § 30 tredje ledd.⁶⁸ Bestemmelsen lød:

«Barnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. »

Etter forarbeidene ble imidlertid lettere klaps over hånden eller mot buksebaken godtatt som en spontan reaksjon.⁶⁹ Ris og ørefik var derimot forbudt.

I 2010 tok lovgiver grep, og barneloven § 30 tredje ledd ble endret for å tydeliggjøre gjeldende rett. Bestemmelsen presiserer nå at alle former for vold mot barn, både fysisk og psykisk, og som ledd i oppdragelsen er forbudt. Presiseringen ble tatt inn som følge av den usikre rettsoppfatningen som oppsto i kjølvannet av dommen der Høyesterett aksepterte «lettere klaps», i den såkalte «Klapsedommen».⁷⁰ Det ble i denne saken uttalt at «det ikke rammes av straffeloven §228 første ledd om legemsfornærmelse, om foreldre i oppdragelsesøyemed tildeler sine barn lettere klaps». Det er nå klart at barn nyter samme rettslige vern mot vold som voksne.

4.3 Fra kvinnevold til vold i nære relasjoner

Tidligere har regjeringens handlingsplaner og forarbeider om vold i nære relasjoner hatt et klart kjønnsperspektiv. Det var som nevnt ovenfor kvinner som startet kampen mot familievold, og dette preget også det offentlige arbeidet. I 1983 kom det første tverrdepartementale handlingsprogrammet «Tiltak mot kvinnemishandling».⁷¹ Dette ble etterfulgt av regjeringens handlingsplan «Vold mot kvinner» (2000-2003).

⁶⁷ Lov 20. juni 1891 nr. 1 om Indskrænking i Anvendelsen af legemlig Revselse, denne loven ble opphevet ved lov av 25 februar 1972 nr. 3.

⁶⁸ Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barneloven).

⁶⁹ Ot.prp. nr. 8 (1986-1986) *Om lov om endring i barneloven § 30 (vold og annen mishandling av barn)* s. 7.

⁷⁰ Rt-2005-1567.

⁷¹ Meld.St. 15 (2012-2013) s. 22.

Kvinneutvalget ble oppnevnt av regjeringen, og var et politisk uttrykk for viljen til å styrke kvinners vern mot vold. I 2003 leverte Kvinnevoldsutvalget sin rapport NOU 2003: 31 «Retten til et liv uten vold - Menns vold mot kvinner i nære relasjoner».

Kvinnevoldsutvalgets rapport ble en viktig «premissleverandør» for det videre arbeidet mot vold i nære relasjoner.⁷²

Myndighetene og lovgiver har de senere år hatt en mer kjønnsnøytral tilnærming i arbeidet mot familievold. Regjeringen uttaler i handlingsplanen Meld.St. 15 «Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner» på side 13, at gjennom regjeringens arbeid mot denne voldsproblematikken har perspektivet blitt utvidet. Regjeringen har i de seneste handlingsplanene benyttet den kjønnsnøytrale betegnelsen «vold i nære relasjoner», og istedenfor å bruke «han» og «hun» brukes nå «utøver» og «utsatt».

I handlingsplanen mot vold i nære relasjoner (2014-2017) understreker regjeringen det faktum at begge kjønn kan være voldsutøver og voldsutsatt. Det har vært en positiv utvikling hos myndighetene de senere år, hvor man fortsatt ivaretar kvinners vern mot vold samtidig som menn og barn har fått økt oppmerksomhet.

4.4 Økning i antall anmeldelser

Daglig kommer det anmeldelser vedrørende familievold til politiet.⁷³ Det kan vanskelig tenkes noe verre en et lite barn som blir utsatt for vold fra en person de søker trygghet og omsorg fra. Barn er svært lojale og tilknytning er essensielt for et barn. Barn trenger kjærlighet og omsorg, og de er avhengige av sine foreldre for å ha en sunn utvikling. «En god barndom varer livet ut» er et kjent uttrykk innen barneretten, og forskning viser at dette i stor grad stemmer.⁷⁴ Vold kan forstyrre barnets tilknytning til sine omsorgspersoner og gi varig skade.⁷⁵

Alle barn har rett til et liv uten vold, på lik linje med voksne. Politiet har i samarbeid med andre offentlige myndigheter et ansvar for å sikre alle denne retten.⁷⁶ Likevel blir barn daglig

⁷² Meld.St. 15 (2012-2013) s. 19.

⁷³ Artikkel i Aftenposten (2014) Hentet fra: (<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Politiet-pa-Romerike-far-en-anmeldelse-om-familievold-hver-dag-7759308.html>) Sist lastet: 20.04.2016

⁷⁴ Regjeringens tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014-2017) *En god barndom varer livet ut*.

⁷⁵ Kruse, A. E., & Bergman, S. (2014) s. 28.

⁷⁶ Politiets arbeid med vold i nære relasjoner (2008) *En veileder for politiet*. Oslo: Politidirektoratet s. 1.

utsatt for vold, av noen som i utgangspunktet skal beskytte dem. Familievold omtales ofte som den «skjulte volden».⁷⁷ Volden skjer gjerne bak lukkede dører hvor de eneste vitnene er de involverte, og er derfor vanskelig for myndighetene å oppdage.

Statistisk sentralbyrå gjennomfører jevnlig levekårsundersøkelser hvor de registrerer hvor mange som blir utsatt for og anmelder vold. Levekårsundersøkelsene bidrar til at vold i nære relasjoner blir registrert og kartlagt, og kan gi en indikasjon av omfanget slik at myndighetene kan iverksette tiltak for å redusere volden. Statistikken viser en betydelig økning i antall anmeldelser for vold i nære relasjoner i de senere år. Statistisk sentralbyrås kriminalstatistikker om «mishandling i familieforhold» og «grov mishandling i familieforhold» er knyttet til straffeloven 1902 § 219 første og andre ledd, og inkluderer både fysiske og psykiske krenkelsers.⁷⁸

Fra 2013 til 2014 var det en økning på 8 prosent i antall anmeldelser av mishandling i familieforhold. I 2014 ble det anmeldt 3 056 tilfeller av mishandling i familieforhold.⁷⁹ 2015 viste fortsatt økning, og politiet registrerte 3337 anmeldelser om vold i familieforhold dette året. Tallene er høyere nå enn noen gang tidligere.

Statistikken viser at barn er involvert i en stor andel av sakene. Det er i hovedsak barna som bidrar til den sterke økningen i antall anmeldelser hvert år i følge Statistisk sentralbyrå. Anmeldelse av mishandling i nære relasjoner hvor offeret var under 20 år økte fra 39 prosent i 2010 til 61 prosent i 2014.⁸⁰

For bare noen år tilbake ble svært få barn registrert som ofre for vold. Bakgrunnen for den betydelige økningen vet man ikke, da flere anmeldelser ikke nødvendigvis betyr mer vold.

Økningen har trolig sammenheng med myndighetenes og lovgivers satsning på vold i nære relasjoner de siste årene. I tillegg begynte politiet først i 2006 å registrere vold i nære relasjoner som egen kategori i sine datasystemer. Tidligere ble det ikke gjort skille mellom

⁷⁷ Hjemdal, O. K., & Pape, H. (2014) Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress og NOVA. s. 121.

⁷⁸ Informasjon via e-post korrespondanse med Robin Håset Drager, gruppe for kriminalstatistikk, seksjon for levekårsstatistikk.

⁷⁹ Tall fra Statistisk sentralbyrå (2014) *Ofte for anmeldte lovbrudd, 2014*. Hentet fra: (<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbruddo/aar>) Sist lastet: 20.04.16.

⁸⁰ Tall fra Statistisk sentralbyrå (2014) *Ofte for anmeldte lovbrudd, 2014*. Hentet fra: (<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbruddo/aar>) Sist lastet: 20.04.16.

anmeldelser av alminnelig vold og vold i nære relasjoner, noe som gjør det vanskelig å sammenligne dagens tall med antall anmeldelser før 2006.⁸¹

En del kriminalitet blir aldri registrert eller anmeldt, og mørketallene for vold i nære relasjoner er trolig store.⁸² Det kan tenkes å være vanskeligere å anmelde noen man har en nær relasjon til, sammenlignet med en utøver av blind vold. Trusler om vold og drap, skam, frykt for å ikke bli trodd, manglende nettverk, dårlig økonomi, felles barn og lojalitet til voldsutøveren er bare noen eksempler som kan gjøre terskelen for å anmelde høy.

I Norge er hovedregelen at straffbare handlinger er underlagt ubetinget offentlig påtale, jf. lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) § 62 a.⁸³

Offentlig påtale gjør at politi og påtalemyndighetene på eget initiativ kan straffeforfølge gjerningspersonen, uten at fornærmede må anmelde forholdet selv. Bestemmelsen om vold i nære relasjoner er underlagt ubetinget offentlig påtale, slik at staten kan opprette sak på vegne av fornærmede.⁸⁴ En slik lovhjemmel bidrar til å flytte ansvaret fra den voldsutsatte over til det offentlige.⁸⁵

5. Straff for vold i nære relasjoner

5.1 Innledning

Strafferammen for straffeloven 1902 § 219 har blitt skjerpet i flere omganger over flere år i påvente av ikraftsetting av den nye straffeloven. I 2005 ble den ordinære strafferammen hevet fra to til tre års fengsel ved lovrevisjon. Den øvre strafferammen på seks år for handlinger som medførte betydelig skade eller død ble videreført i annet ledd, og fikk i tillegg anvendelse ved grov mishandling.⁸⁶

Ved lovendringen 25. juni 2010 nr. 46 ble den øvre strafferammen i første ledd skjerpet ytterligere fra tre til fire år fengsel ved overtredelse av bestemmelsen. Det fremkommer av Prop. 97 L (2009-2010) at straffen for mishandling i nære relasjoner bør ligge noe over

⁸¹ Meld.St 15 (2012-2013) s. 31.

⁸² Meld.St. 15 (2012-2013) s. 28.

⁸³ NOU 2003: 31 s. 154.

⁸⁴ NOU 2003: 31 s. 151.

⁸⁵ NOU 2003: 31 s. 154.

⁸⁶ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 41.

sammenlignbare voldsforbrytelser, særlig når barn mishandles.⁸⁷

Departementet fant den øvre strafferammen for mishandling i nære relasjoner for lav, det ble i utgangspunktet foreslått å heve straffen for grove overtredelser av § 219 fra 6 til 8 år.⁸⁸ I tillegg ble det framsatt et ønske om en skjerpelse av normalstraffenivået.⁸⁹ Flertallet fremhevet at en hevelse av den øvre strafferammen for grove overtredelser til 8 år ville utløst krav om automatisk ankeadgang, jf. straffeprosessloven § 321 tredje ledd, som blant annet settes med lagrette i saker med mer enn 6 års fengsel. Forslaget fikk ikke gjennomslag på grunn av økonomiske og administrative grunner da flertallet mente endringen ikke kunne dekkes av det dagjeldende budsjettet.⁹⁰ Imidlertid var flertallet enig om at normalstraffenivået måtte heves, noe de mente var gjennomførbart uten å heve strafferammen for overtredelse av § 219 andre ledd.⁹¹ Som følge av lovendringene i 2005 og 2010 skjerpet Høyesterett straffene ved overtredelse av § 219 i påvente av at straffeloven 2005 skulle trå i kraft.⁹²

Strafferammen for overtredelse av straffeloven 1902 § 219 er etter dette inntil 4 år ved utøvelse av vold mot nærstående etter bestemmelsens første ledd. Ved grov mishandling er den øvre strafferammen fengsel inntil 6 år, jf. annet ledd. Hvorvidt man benytter første eller andre ledd i § 219 beror på en samlet vurdering, hvor handlingens grovhet og mishandlingens varighet vil stå sentralt.⁹³

Bestemmelsens særegne karakter, og sakenes egenart og varierende kompleksitet har stilt domstolen overfor en krevende oppgave hva gjelder straffeutmåling. Dette medfører at det i saker som omhandler vold i nære relasjoner er det vanskelig å oppstille klare retningslinjer om straffeutmålingen eller angi konkrete normalstraffenivåer. Når retten skal vurdere straffeutmålingen vil mishandlingens intensitet og varighet blir vektlagt.⁹⁴ Hvilken straff som blir gitt ved overtredelse av § 219 beror på en samlet helhetlig vurdering av den konkrete saken, hvor en rekke elementer spiller inn i utmålingen.

⁸⁷ Prop. 97 L (2009-2010) *Endringer i straffeloven 1902 mv.* s. 32.

⁸⁸ Prop. 97 L (2009-2010) s. 31.

⁸⁹ Prop. 97 L (2009-2010) s. 31.

⁹⁰ Innst. 314 L (2009–2010) *Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven 1902 mv.* s. 3.

⁹¹ Innst. 314 L (2009–2010) s. 3.

⁹² Se henholdsvis Rt-2010-129 avsnitt 15 og Rt-2011-1412 avsnitt 31.

⁹³ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 46.

⁹⁴ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 46.

5.2 Utgangspunktet

I sak Rt-2004-1556 avsnitt 14 la Høyesterett til grunn at voldshandlingene ikke skulle ses på som enkeltstående hendelser, men som ett samlet forhold ved straffeutmåling. Dette bidrar til å få frem kompleksiteten i saker vedrørende vold i nære relasjoner hvor hver enkelt krenkelse isolert sett ikke kan betegnes som grov, men hvor belastningen fremkommer i form av varigheten, den psykologiske tilknytningen til gjerningspersonen, og at handlingen skjer skjult i hjemmet.

I Rt-2010-129 uttaler Høyesterett i avsnitt 21 at det avgjørende er ikke voldshandlingen i seg selv når man skal ilegge straff etter straffeloven § 219. Et sentralt moment er om voldshandlingene «danner et mønster som resulterer i at den som rammes må leve under et «regime» preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold».

Å leve i frykt for vold, og å leve med usikkerheten kan oppleves mer inngripende enn selve volden. Det er derfor svært viktig at retten skiller «vanlig» vold fra vold som skjer i nære relasjoner. Når mishandlingen utøves i hjemmet kan frykten for vold oppleves som en kontinuerlig krenkelse, og lovgivers intensjon er med bakgrunn i dette at straffenivået for vold i nære relasjoner bør ligge noe over sammenlignbare voldsbrudd.⁹⁵

Den klare hovedregelen er at det ved overtredelse av straffeloven § 219 skal det dømmes med ubetinget fengsel.⁹⁶ Det skal svært mye til for at hovedregelen skal fravikes, særlig når fornærmede er barn.⁹⁷ Det kan imidlertid være aktuelt å gjøre hele eller deler av straffen betinget hvor særlige omstendigheter foreligger og det anses hensiktsmessig, jf. Rt-2014-1011 avsnitt 24. Det følger av samme dom at ved valg mellom ubetinget og betinget fengsel vil stort sett alle straffemålingsmomenter være relevante. Samfunnsstraff er kun aktuelt dersom tungtveiende grunner taler for det, jf. Rt-2012-1313 avsnitt 15.

5.3 Aftenposten

Mediene har en sentral rolle i samfunnet ved å dele kunnskap og informasjon til befolkningen. Under arbeidet med masteroppgaven publiserte avisen Aftenposten en rekke artikler om kvinner som utøver vold. Avisen ville gjerne bidra med sine funn til denne avhandlingen.

⁹⁵ Prop.97 L (2009-2010) s. 32.

⁹⁶ Fastslått i flere avgjørelser fra Høyesterett, se eksempelvis Rt-2012-1313 avsnitt 15.

⁹⁷ Rt-2014-1011 avsnitt 15.

Journalist June Westerveld i Aftenposten kunne meddele at artiklene om voldelige kvinner var en av de mest leste i avisens historie.⁹⁸ I artiklene dokumenterte de funn som tyder på at mødre tiltalt for vold mot egne barn slipper soning eller får lavere straff på grunn av sin rolle som mor.⁹⁹

Aftenposter har gått igjennom totalt 175 saker om vold i nære relasjoner som har vært behandlet i norske lagmannsretter de siste ti årene. I 36 av sakene var mødre eller stemødre gjerningsperson. Fedre eller stefedre var gjerningsperson i 139 av sakene.

I sitt søk på lovdata.no benyttet Aftenposten straffeloven 1902 §§ 219, 229, 231, 232, 233 og 239. Dette inkluderer familievold, legemsbeskadigelse, drap og medvirkning til drap samt uaktsomt drap. De utelot både frifinnelser og saker hvor barn har vært vitne til familievold uten å bli utsatt for fysisk vold selv.

I følge Aftenposten får domfelte mildere straff på grunn av sin foreldrerolle i 28 av sakene, og i 147 saker har foreldrerollen ikke hatt betydning for straffen. Deres gjennomgang viser at mor har fått kortere straff på grunn av foreldrerollen i 15 av 36 saker (førtito prosent), mens far fikk straffereduksjon i 13 av 139 saker (ni prosent).

Avisen konkluderer med at mødre som utøver vold mot sine barn blir forstått og unnskyldt i retten i større grad enn fedre.

I den videre drøftelsen skal jeg gå nærmere inn på omstendigheter som kan virke formildende ved praktiseringen av straffeloven § 219 og overtredelse av andre straffebud ved mishandling i nære relasjoner.

5.4 Formildende omstendigheter

I norsk rett har vi både formildende og skjerpene omstendigheter som kan være et moment ved straffeutmåling, og er nedskrevet i straffeloven 2005 §§ 77 og 78. Formildende omstendigheter kan føre til at et lovbrudd straffes mindre strengt. Hva som kan anses som

⁹⁸ Informasjon fra møte med Aftenposten 23.02.16.

⁹⁹ Nipen, K., Thoresen, F.H., Westerveld J., (2016) Aftenposten.no: *Mor blir forstått og unnskyldt i retten*. Hentet fra: (<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Mor-blir-forstatt-og-unnskyldt-i-retten-8335856.html>)Sist lastet: 20.04.16.

formildende omstendigheter er utviklet gjennom rettspraksis, og var ulovfestet rett inntil straffeloven 2005 trådte i kraft.¹⁰⁰

I straffeloven 2005 § 78 er det gitt en opprømsing av flere formildende omstendigheter som blant annet ung eller høy alder, psykisk lidelse, gjenoppretting av skaden, uforbeholden tilståelse eller lang saksbehandlingstid. Listen i § 78 er imidlertid ikke uttømmende jf. formuleringen «især» innledningsvis i bestemmelsen. Det er opp til retten å vurdere hvilken vekt momentene skal tillegges etter en skjønnsmessig vurdering. At retten legger vekt på formildende omstendigheter kan resultere i at den domfelte får kortere straff, eller en mildere straff i form av helt eller delvis betinget fengsel jf. straffeloven § 34, eller samfunnsstraff jf. straffeloven §§ 48-52.

I saker om vold i nære relasjoner er det flere formildende momenter som gjør seg gjeldende. Domfeltes personlige forhold, uforbeholden tilståelse, saksbehandlingstid, gode tilbud til rehabilitering eller at lovbrøyer selv er hardt rammet er momenter som går igjen. For å få best mulig grunnlag for å sammenligne saker med mor og far vil foreldrenes omsorgsrolle og barnets beste være et moment som retten vurderer i de utvalgte dommene.

5.5 Barnets beste

Barn har et særlig vern, og deres rettssikkerhet er beskyttet gjennom flere bestemmelser i norsk lov. Etter FNs barnekonvensjon 20. november 1989, om barnets rettigheter i artikkel 3 nr. 1 skal barnets beste være et grunnleggende hensyn ved alle avgjørelse som berører barn. Barnekonvensjonen gjelder som norsk rett jf. lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett § 2 nr. 4. Prinsippet ble grunnlovsfestet ved lovendring i 2014 jf. Grunnloven §104 annet ledd, og prinsippet har således stor vekt i norsk rett. I Rt-2011-462 avsnitt 26 om barnets beste ved utmåling av straff uttaler Høyesterett:

«Hensynet til barnet kan medføre en mildere eller annen straffereaksjon enn den man ville fastsatt dersom barnets interesse ikke var relevant, se for eksempel Rt-2004-1440, Rt-2004-1626, og Rt-2005-158 hvor gjerningspersonenes omsorgsansvar ble tillagt vekt ved straffutmålingen. Den omstendighet at hensynet til barnet er relevant og skal tillegges vekt, behøver imidlertid ikke medføre at det i den konkrete sak får noen avgjørende betydning for straffastsettelsen.»

¹⁰⁰ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) *Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv.* s. 268.

Videre vil det bli vist til hvordan prinsippet om barnets beste kan virke inn på straffeutmålingen i saker om vold i nære relasjoner.

5.6 Omsorgsrollen

Tidligere var barnets beste synonymt med omsorg fra mor, og det forelå en såkalt «morspresumsjon» ved avklaring av hvem av foreldrene som skulle ha hovedomsorgen ved et samlivsbrudd.¹⁰¹ Morspresumsjonen ble opphevet ved vedtakelsen av barneloven i 1981, og dagens lovgivning gir i utgangspunktet foreldrene likestilte rettigheter.

Avgjørelser om hvor barnet skal bo fast og om samvær skal i hovedsak rette seg etter «det som er best for barnet», jf. barneloven § 48. Selv om det har vært en økning i felles foreldreansvar de siste årene er det fortsatt en overvekt av kvinner som har hovedomsorgen for barn.¹⁰² Da mor generelt har mest samvær med barn, bør barns rettssikkerhet være ivaretatt hos mor på like linje som under omsorgen til far.

Det kan tenkes flere forhold hvor fengselsstraff vil ramme flere enn bare gjerningspersonen, spesielt i saker om familievold. Det blir et strafferettslig dilemma for retten når den som har vært utsatt for den straffbare handlingen er den tiltaltes nærstående. Domstolen må ta stilling til om det skal tillegges vekt at soning kan få uheldige konsekvenser for tiltaltes omsorgsplikter. Det finnes flere eksempler på at Høyesterett har gitt betinget dom, hvor gjerningspersonens omsorgsplikter har vært et sentralt moment i begrunnelsen.¹⁰³

6. Analyse av rettspraksis

6.1 Innledning

I det følgende gjennomgås rettspraksis i saker om vold i nære relasjoner. Alle dommene gjelder anke over straffeutmålingen, og har til felles at tiltaltes omsorgssituasjon er et moment ved utmålingen. Formålet er å se om retten vurderer omsorgsrollen ulikt under straffeutmålingen i saker mot mor sammenlignet med saker mot far. Gjennomgangen er ikke

¹⁰¹ Haugli, T. (2004/03). *Til barnets beste. Familiebilder – familiemønstre i endring*. Oslo: Kirke og kultur. s. 349.

¹⁰² Statistisk sentralbyrå (2004) *Samvær og bidrag*. Hentet fra: (<https://ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/mor-fortsatt-viktigst>) Sist lastet: 20.04.16.

¹⁰³ Matningsdal, M. (2015, 01.12). *Kommentar til straffeloven 1902*. Norsk lovkommentar, Gyldendal Rettsdata (note 509) henvist til en rekke eksempler; Rt-1991-826, Rt-1991-1026, Rt-1991-1028, Rt-1992-914. Hentet fra: (www.reettsdata.no) Sist lastet 20.04.16.

ment å være uttømmende, men som en illustrasjon for hvordan retten vektlegger den tiltaltes omsorgsrolle i saker om vold i nære relasjoner.

Rettspraksis vil bli delt i to punkter. Først, i punkt 6.2 gjennomgås avgjørelser hvor domfelte har hovedomsorgen for barn. Deretter gjennomgås saker hvor barna har andre omsorgspersoner enn domfelte i punkt 6.3. Totalt gjennomgås 19 saker, 11 hvor mor er tiltalt og 8 hvor far er tiltalt. 3 av sakene er fra Høyesterett, og de resterende 16 er fra forskjellige lagmannsretter. Sakene er relevante ettersom retten eksplisitt vurderer domfeltes omsorgsansvar ved utmåling av straff for vold i nære relasjoner. Avslutningsvis vil det gjøres en oppsummerende drøftelse av hvordan retten vektlegger mors omsorgsrolle sammenlignet med fars.

6.2 Avgjørelser hvor domfelte har eneomsorgen for barn

I **Rt-2015-1115** ble en mor dømt til samfunnsstraff i 298 timer for overtredelse av straffeloven 1902 § 219 første ledd. Kvinnen hadde jevnlig slått sine to yngre sønner med flat hånd over en periode på tre år. Moren var guttenes sentrale omsorgsperson, da barnas far var under straffeforfølgning i utlandet. Videre vil det redegjøres for rettens resonnement vedrørende tiltaltes omsorgssituasjonen ved soning.

Dommen ble avsagt med dissens 3-2, hvor hensynet til barna ble avgjørende i rettens beslutning. Førstevoterende dommer Øie viser i avsnitt 13 til at straffeutmålingen ved mishandling i nære relasjoner beror på en samlet vurdering hvor de sentrale momentene er varighet og karakteren av krenkelsen, hyppigheten og de konkrete skadevirkningene. Videre viser retten til lovens forarbeider, hvor det heter at det generelt skal «svært mye til for at § 219-handlinger overfor barn ikke straffes med ubetinget fengsel».¹⁰⁴

Flertallet legger imidlertid vekt på at hovedspørsmålet i foreliggende sak er hvorvidt dette utgangspunktet måtte fravikes, da domfelte var den primære omsorgspersonen for to barn som også er de eneste fornærmede i saken. Etter rettens syn var voldshandlingene for alvorlige til å gi en fullt betinget straff, og vurderte så om det forelå grunnlag til å ilegge kvinnen samfunnsstraff. Samfunnsstraff kan bare idømmes dersom tungtveiende grunner tilsier det,

¹⁰⁴ Prop. 97 L (2009-2010) i punkt 6.2.2.2.

særlig gjeldende når barn er involvert. Spørsmålet ble for retten om hensynet til straffens formål talte mot en reaksjon i frihet.

Retten fastslår i avsnitt 29 at det allmennpreventive hensyn veier tungt og taler mot samfunnsstraff. Imidlertid er det slik at når straffen kan få konsekvenser for domfeltes barn, må også hensynet til barnets beste tas med i vurderingen ved utmålingen av straff, jf.

Grunnloven § 104 annet ledd og FNs barnekonvensjon artikkel 3.

Retten fremhever at denne saken er spesiell, da den domfeltes barn er de eneste fornærmede i saken. Førstvoterende uttaler i avsnitt 23 at en slik situasjon trolig ikke har blitt vurdert av Høyesterett tidligere.

Barna i denne saken var svært sårbare, og viste tegn til posttraumatisk stressyndrom. Sakkyndig psykolog mente barna hadde behov for stabile omsorgspersoner. Retten la til grunn at en fengsling av mor ville føre til at barna måtte flyttes til en institusjon eller fosterhjem. Etter flertallets syn var det viktig for barna at moren også i tiden fremover skulle ha omsorgen for sønnene, og at hensynet til barna talte for samfunnsstraff. Flertallet foretok så en avveining mellom hensynet til barnas beste i denne konkrete saken, som talte for samfunnsstraff, og det beste for barn generelt som taler for fengselsstraff. Retten fant avveiningen vanskelig, men kom i avsnitt 27 til at hensynet til de konkrete barna som var utsatt for mishandlingen måtte veie tyngst. Rettens konklusjon ble etter dette at samfunnsstraff skulle idømmes.

Mindretallet kommer til et annet resultat enn førstvoterende i spørsmålet om straffutmålingen. I dommens avsnitt 35 fremhever mindretallet at det klare utgangspunktet er ubetinget fengsel for saker om vold i nære relasjoner, og at det allmennpreventive hensyn står særlig sterkt hvor barn er fornærmet. Etter mindretallets syn var det ikke aktuelt med samfunnsstraff i denne saken, og bemerker at det faktum at den tiltalte har omsorgen for de fornærmede ikke i seg selv kan være avgjørende. I så fall ville barns strafferettslige beskyttelse bli svekket i situasjoner der behovet for beskyttelse var størst.

Videre viser mindretallet til rapportene fra sakkyndige hvor det fremkommer at barna var blitt utsatt for omsorgssvikt fra begge foreldrene, og at foreldrene hadde vært lite mottakelig for å motta veiledning og hjelp. Etter mindretallets oppfatning ville en ubetinget fengselsstraff på ti måneder være passende reaksjon.

Høyesterett har en viktig rolle ved fastsettingen av straffenivået, for hvilke momenter som er relevante ved straffutmålingen, samt avgjørelsen av hvilken vekt momentene skal ha.¹⁰⁵ At dommen er avsagt under dissens 3-2 viser at det foreligger en uenighet om betydningen av omsorgsrollen, og hva som er barns beste ved utmåling av straff.

I sak **LF-2014-90687** ble en kvinne dømt for regelmessig mishandling av sin datter gjennom en periode på seks år. Lagmannsretten nedsubsumerte under tvil til straffeloven § 219 første ledd, og kvinnen ble dømt til 1 år fengsel hvor 9 måneder av straffen ble gjort betinget.

Fornærmede var utsatt for lugging som medførte hårtap, smerter og kuler i hodebunnen. I tillegg ble datteren sparket og slått med knyttet neve over hele kroppen. Gjenstander moren hadde for hånden ble også brukt til å slå med. Mishandlingen førte til at fornærmede fikk store smerter og blåmerker. Retten finner de verbale krenkelsene like alvorlige som de fysiske, og karakteriserer krenkelsene som mobbing. Nedsettende kommentarer om kropp, utseende, kroppslukt, hudfarge, herunder «svarting» og «afrikaner», samt vold var en del av barnets hverdag. Stefaren hadde en seksuell fremtoning mot jenta, og var ofte naken i barnets nærvær. Kvinnen hevdet at fornærmede ba om dette, da hun oppførte seg «horete».

Lagmannsretten fremhevet at dette hørte med i det samlede bilde av hvordan fornærmedes hjemmesituasjon var. Fornærmede har blitt diagnostisert med flere psykiske lidelser. Retten la til grunn at fornærmedes tilstand primært var et resultat av morens handlinger.

Ved straffeutmålingen går retten innledningsvis inn på de allmennpreventive hensyn. Etter rettens syn kvalifiserte de straffbare handlingene i utgangspunktet til ett års ubetinget fengsel. Imidlertid hadde tiltalte omsorgen for to mindreårige barn, og hensynet barnets beste måtte tas i betraktning, jf. barnekonvensjonen artikkel 3. Kvinnens to andre barn hadde ingen andre omsorgspersoner enn tiltalte, og retten legger til grunn at en fengselsstraff vil være svært belastende for dem. Etter rettens syn var det forsvarlig å fravike hovedregelen om ubetinget fengsel og la avgjørende vekt på tiltaltes omsorgsrolle og hennes to yngre barn. Ni måneder av straffen på ett år ble etter dette gjort betinget.

I sak **LG-2014-112811** ble en kvinnelig sykepleier dømt til 1 år og 2 måneder fengsel, hvorav 10 måneder betinget for vold mot to av sine barn, jf. straffeloven § 219 første ledd. Kvinnen

¹⁰⁵ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 268.

hadde slått de fornærmede barna flere ganger i uken over en periode på minst seks måneder. Under denne tiden ble barna utsatt for et vedvarende og gjentakende mønster av vold, tvang og krenkelser. Barna ble blant annet tvunget til å dusje i kaldt vann, slått med pinner og ledninger, samt vekt på natten for å gjøre rent.

Ved straffeutmålingen kom lagmannsretten til at mishandlingen i utgangspunktet kvalifiserte til ubetinget fengsel i 1 år og 2 måneder. I formildende retning la retten blant annet vekt på at tiltalte hadde eneomsorgen for et 11 måneder gammelt barn, uten å gå noe nærmere inn på vektleggingen av dette. Ti måneder av staffen ble gjort betinget med bakgrunn i langs saksbehandlingstid og hensynet tiltaltes omsorgsrolle.

Da det i denne saken ikke bare var omsorgssituasjonen som var formildende, men også den lange saksbehandlingstiden er det vanskelig å følge lagmannsretten vurdering og vekt av hensynet til omsorgsrollen.

I de overnevnte saker ser vi at omsorgsrollen har vært et formildende moment i straffeutmålingen når mor har aleneomsorgen for barn. Under gjennomgangen av en rekke dommer kommer et nytt tema til drøfting; Hvorfor tas det slike hensyn når barna er plassert i fosterhjem eller har en annen omsorgsperson?

6.3 Når barnet har andre omsorgspersoner

I sak **LB-2014-187508** ble en kvinne dømt til fengsel i 1 år og 8 måneder, hvorav 10 betinget for grov mishandling av sine tre mindreårige sønner, jf. straffeloven § 219 annet ledd.

Mishandlingen pågikk i tre og et halvt år, og alle sønnene var under barnevernets omsorg under hovedforhandlingen. Barna ble jevnlig slått med flat hånd og belte. De fornærmede var ved gjentatte anledninger vitne til at brødrene ble utsatt for vold.

Ved straffeutmålingen finner retten at det sentrale momentet i saken er at barna har levd i et volds- og trusselregime i en lengre periode, hvor deres nærmeste omsorgsperson sto for mishandlingen. Videre viser lagmannsretten til Barnekonvensjonen artikkel 3 som innebærer at retten må vurdere hensynet til barnas beste. Tiltalte hadde aleneomsorgen for et yngre barn som bodde i Tsjetsjenia. Hun var redd barnevernet ville overta omsorgen også for datteren, og av den grunn tok hun barnet til Tsjetsjenia og overlot omsorgen til barnets mormor.

Lagmannsretten finner det vanskelig å tillegge tiltaltes omsorgsrolle betydelig vekt da tiltalte allerede har plassert datteren hos sin mormor av andre grunner enn at hun skal sone en fengselsstraff. Etter rettens syn ble ikke de fornærmede barna direkte berørt av dommen, da de var under barnevernets omsorg. Likevel finner retten at «hensynet til barna skal tillegges noe, men ikke betydelig vekt». Retten idømte kvinnen fengsel i 1 år og 8 måneder, hvorav 10 måneder betinget begrunnet med lang saksbehandlingstid og hensynet til barna.

Den kan være vanskelig å forstå at hensynet til barna skal ha noe vekt, selv om det ikke er gitt betydelig vekt i overnevnte sak. Mor har ingen reelle omsorgsplikter. Hun har mistet omsorgen for de fornærmede barna, og har frivillig plassert det minste barnet hos andre omsorgspersoner i hjemlandet. På den annen side er straffen i utgangspunktet høy sammenlignet med andre saker, og relativt streng selv om deler er gjort betinget.

I sak **LA-2015-12003** ble en mor dømt fengsel i 6 måneder, hvorav 3 måneder betinget for overtredelse av straffeloven 1902 § 219 første ledd.

Tiltalte hadde ved flere anledninger utøvet vold mot sin mindreårige datter fra hun var 7 til 8 år. Mishandlingen besto blant annet av slag mot kropp, lugging, øredragning, innlåsing og krenkende uttalelser. Ved en anledning tok tiltalte kvelertak på fornærmede, og sa «dø, dø» og deretter lo.

Ved straffeutmålingen slår retten innledningsvis fast at den klare hovedregel er ubetinget fengsel ved overtredelse av § 219. Flertallet fant imidlertid at halvparten av straffen skulle gjøres betinget. Begrunnelsen fra flertallet var at fornærmede hadde skyldfølelse for at moren var havnet i vanskeligheter. Barnet skal ha gitt uttrykk for at det fortsatt var glad i sin mor, og at det i fremtiden var mulig med en forsoning. At tiltalte hadde inngått forlik med barnets far om barnefordelingen hadde etter rettens syn gjort at fornærmede ble «løst fra sin livssituasjon som forelå siste to årene hos sin mor». Det ble også tillagt vekt at tiltalte «sendte mange kjærlige meldinger til barnet», som for retten ble oppfattet som handlinger for å «hjelp og trygge henne videre i sin nye tilværelse, som for å løfte henne opp og bære henne frem videre i livet».

Retten la til grunn at tiltalte hadde begått de straffbare handlingene da hun selv var i en «vanskelig og presset livssituasjon» og idømte kvinnen etter dette deldom.

Mindretallet bestående av to lagdommere fant en straff på 7 måneder fengsel passende, hvorav 3 måneder betinget. De la vekt på at volden varte i 2 år og så særlig alvorlig på de psykiske krenkelsene barnet ble utsatt for.

I sak **LF-2012-159338** ble en kvinne idømt 90 timers samfunnsstraff for vold i nære relasjoner, jf. straffeloven § 219 første ledd.

Kvinnen var gift og hadde fire barn, og tiltalen omhandlet handlinger mot de tre eldste barna over en periode på 3 år. Barna ble jevnlig utsatt for harde og smertefull slag med fluesmekke, de ble dratt i ørene og var vitne til volden mot søsknene.

Ved utmåling av straff var det avgjørende for lagmannsretten at familien var gjenforent etter barnas lange fravær under barnevernets omsorg. Etter rettens syn var det «skjedd betydelige endringer hos mor». Retten mente at soning av fengselsstraff ville være uheldig for familien som var i en slags «rehabiliteringssituasjon». Det ble særlig lagt vekt på at det ville ramme barna hardt om deres mor skulle ha et lengre fravær fra hjemmet. Retten kom til at det ikke talte mot straffens formål å gi mor en reaksjon i frihet, og idømte kvinnen 90 timer samfunnsstraff.

Kvinnen i denne saken var gift med barnas far, og det er således ingenting som tilsa at far ikke kunne ha omsorgen for barna mens mor sonet straff. Imidlertid er mor mottakelig for veiledning og erkjenner feil, volden var ikke betegnet som grov, samt barna virket trygge i relasjonen med moren. Det må etter dette antas at barnas beste var at mor slipper fengselsstraff.

I sak **LG-2015-98086** ble en kvinne dømt til 1 års fengsel, hvorav 6 måneder betinget jf. straffeloven 1902 § 219 første ledd. Tiltalte hadde ved en rekke anledninger slått sine to døtre med en tresleiv, dratt de i øret og etter håret, ført fingrene sine i anus og vagina for deretter å tørke seg i ansiktet på de fornærmede, og befølt sin ektemanns penis i barnas påsyn.

Ved straffeutmålingen finner retten det straffeskjerpene at krenkelsene har funnet sted jevnlig i en periode på 9 år, og omfattet store deler av deres barndom. I denne perioden var de fornærmede svært engstelig og på konstant vakt for nye krenkelser. Begge jentene har i

ettertid hatt behov for oppfølging av psykolog, samt en forsinket studieprogresjon som følge av de straffbare forhold.

Retten legger også straffeskjerpene vekt på at tiltalte ikke erkjente noen av de faktiske handlingene, noe som ble en ekstra byrde for de fornærmede. Etter rettens mening tilsa handlingenes grovhet og de allmennpreventive hensyn at tiltalte skulle idømmes en lengre fengselsstraff. Imidlertid fant retten at det måtte vektlegges noe at «tiltalte har omsorgsansvar for en nå vel 1 ½ år gammel gutt og en 12 år gammel jente - selv om ektemannen også er omsorgsperson for disse barna». Det ble også lagt til grunn at de groveste handlingene lå en del år tilbake i tid, og etter rettens syn tilsa disse forholdene samlet sett at halvparten av straffen skulle gjøres betinget.

I sak **LA-2013-123645** ble en kvinne dømt til 2 års fengsel, hvorav 6 måneder betinget for grov mishandling av sin sønn over en periode på 10 måneder, jf. straffeloven 1902 § 219 første ledd.

Ved en rekke anledninger ble den fornærmede utsatt for fysiske og psykiske krenkelser. Kvelertak, brennmerket av sigaretter, kloring, klyping, sparking, pisking og knivstikking er noen eksempler. Forholdene i saken lå nær grensen for anvendelsen av annet ledd i følge lagmannsretten.

Tiltalte truet sønnen med å skjære av han en rekke kroppsdeler, og å sende han tilbake til Thailand hvor han tidligere var blitt misbrukt av familiemedlemmer. Ved en anledning tvang kvinnen sønnen til å hente sigarettneiper ute for så å spise de, og ved en annen anledning tvang hun sønnen ut i kulden i undertøy mens hun kastet kaldt vann på ham. Kvinnen var gift og hadde foruten fornærmede en 8 år gammel datter med sin mann.

Ved straffeutmålingen finner retten det straffeskjerpene at kvinnen var kjent med sønnens utfordringer ved ankomsten til Norge og at forholdet lå nær grensen til § 219 annet ledd. Det straffbare forholdet var i sin helhet begått etter straffeskjerpelsen i 2010, og etter dette fant retten en fengselsstraff i 2 år passende. Seks måneder av straffen ble gjort betinget, delvis begrunnet i at «tiltalte forsørger og har omsorgen for en mindreårig datter».

Retten legger vekt på at mor har omsorg for et barn, i likhet med flere av de tidligere sakene. Det som skiller denne saken fra de øvrige er at barnet har en far som kan overta omsorgen for

en periode. Dessuten er handlingene i denne saken en av de grovere tilfellene av § 219 første ledd, og det bør således ekstra mye til for å tillegge mors omsorgsrolle formildende vekt.

I sak **LG-2011-15283** ble en kvinne idømt 90 dagers fengsel, hvorav 45 dager var betinget, for blant annet legemsfornærmelse under særdeles skjerpene overfor sin mindreårig sønn, jf. straffeloven § 228 første ledd, jf. § 232. Saken omhandlet en episode med vold, hvor tiltalte slo og sparket fornærmede i ansiktet og på kroppen. Voldshandlingen ble avverget av tiltaltes ektemann. Fornærmede ble påført blåmerker, hvorpå han ble instruert til å lyve om hendelsen.

Ved straffutmålingen fant retten det straffeskjerpene at voldshandlingene skjedde mot et forsvarsløst barn helt uprovosert, og at den grove volden var utført av fornærmedes nærmeste omsorgsperson. Det ble videre ansett straffeskjerpene at mor ikke forsøkte å trøste gutten, i tillegg til skadepotensialet voldshandlingen hadde.

I formildende retning la retten vekt på at tiltalte ga en uforbeholden tilståelse og at tiltalte hadde flere små barn som var sterkt knyttet til henne. Etter lagmannsretten syn var tingrettens utmålte straff på 4 måneders fengsel for streng. Retten fant 90 dagers fengsel passende, hvorav 45 betinget «for i noen grad å avdempe de uheldige virkninger for barna ved at tiltalte blir borte fra hjemmet i forbindelse med soning av fengselsstraff».

I denne saken uttaler retten at tiltaltes ektefelle kunne ivareta omsorgen for barna i den perioden mor sonet straff, for så å senke tingrettens dom på 4 måneder til 3 måneder, hvorpå halvparten betinget. De allmennpreventive hensyn bør stå sterkt i saker om familievold slik at det skal mer til enn de forhold som forelå i denne saken for å gjøre halvparten betinget begrunnet med tiltaltes omsorgsrolle.

I sak **LG-2004-100450** ble en kvinne dømt til ubetinget fengsel i 4 år og 6 måneder for overtredelse av straffeloven § 231, jf. § 232. Kvinnen slapp sin fire år gamle sovende sønn ned fra en balkong på 13 meters høyde ned på en brosteinsbelagt plass. I istedenfor for å sjekke sønnens tilstand eller tilkalle ambulanse vekket tiltalte et annet barn for å hente sigarettpapir. Fornærmede ble påført livstruende skader, herunder massiv hjerneskade og 60% varig medisinsk uføregrad. Av sakkyndige ble tiltalte erklært tilregnelig på handlingstiden.

Ved straffutmålingen finner lagmannsretten at handlingen var skjedd under særdeles skjerpene omstendigheter, vurderte forholdet som å ligge nært mot forsøk på forsettlig drap.

Etter rettens skjønn veide de allmennpreventive hensyn tungt, da dette var en handling samfunnet ikke kunne se mildt på. Imidlertid legger lagmannsretten «dog litt vekt på at tiltalte har vært i en vanskelig livssituasjon frem til hendelsen og med eneomsorg for 4 barn».

I sak **LF-2015-84733** ble en kvinne dømt til fengsel i 9 måneders fengsel, hvorav 4 betinget for blant annet å ha utøvet vold mot sine fire barn over en periode på 3 år, jf. straffeloven 1902 § 219 første ledd og § 228 første ledd. Tiltalte utøvet ved flere anledninger fysisk og psykisk vold mot barna, og oppfordret et av barna til å stikke samboeren med kniv. Ved en anledning tok tiltalte frem flere kniver med spørsmål om hvem av barna hun skulle «ta» først.

Ved straffeutmålingen poengterer retten at saken var spesiell, tiltalte «har forklart at hun over tid følte seg fanget i en håpløs livssituasjon, hvor hun bodde sammen med to menn og fire barn». Domfelte bodde med sin kjæreste og ekskjæreste samtidig, hvor barna var involvert i flere konflikter mellom de voksne. En samlet lagmannsrett legger til grunn at en lengre soning ville få uheldige konsekvenser for tiltaltes barn «som allerede har gått gjennom mye». I den konkrete straffeutmålingen forelå det dissens blant dommerne, og flertallet legger vekt på at de straffbare forhold var begrenset til en periode på et halvt år og at tiltalte «befant seg i en svært spesiell og vanskelig livssituasjon». Videre fant flertallet det formildende at «familien er inne i en rehabiliteringssituasjon», hvor samvær mellom tiltalte og to av barna var gjenopptatt under tilsyn av barnevernet.

Flertallet fant at 4 måneder av straffen skulle gjøres betinget «sett hen til at A har søkt hjelp og konsekvensene for barna ved soning». Mindretallet viste til sakens alvor, som etter deres syn tilsa at hele dommen måtte være ubetinget.

I sak **LG-2009-122558** ble en far dømt til 5 måneder ubetinget fengsel for vold mot tre, jf. straffeloven 1902 § 219 første ledd. De enkelte krenkelsene i seg selv ble ikke karakterisert som grove, men ble vurdert som ett sammenhengende forhold av retten.

Ved straffeutmålingen uttaler lagmannsretten innledningsvis at de allmennpreventive hensyn må tillegges betydelig vekt og at utgangspunkt er ubetinget fengsel. I straffeskjerpene retning la retten vekt på at krenkelsene pågikk i nær fire år overfor tre små barn, og at tiltalte var deres primære omsorgsperson i denne perioden på grunn av morens sykdom.

Retten la til grunn at barna hadde blitt påført psykiske skader som følge av tiltaltes handlinger. På den annen side la retten også til grunn at barnas psykiske reaksjoner i stor grad var avtatt, og at tiltalte hadde deltatt på kurs og mottatt veiledning knyttet til sinne og samhandling med barna. Derimot kunne lagmannsretten ikke ser at «det foreligger spesielle omstendigheter i saken som kan begrunne å fravike utgangspunktet om en ubetinget fengselsstraff».

Etter rettens syn ville ikke en soning i fengsel ha noe mer innvirkning på tiltaltes relasjon med barna enn hva som var normalt for de fleste som idømmes fengsel.

I sak **LB-2011-163215** ble en mann dømt til fengsel i 120 dager hvorav 60 for vold mot sin mindreårige sønn, jf. straffeloven § 219 første ledd. Saken gjaldt ett tilfelle av voldsutøvelse, hvor tiltalte bandt sønnens hender og føtter etterfulgt av slag med flat hånd i ansiktet. Retten fant forholdet i nedre sjikt av § 219.

Ved straffutmålingen uttaler førstvoterende innledningsvis at det straffbare forhold i denne saken i utgangspunktet kvalifiserte til mellom fem og seks måneders fengsel. I formildende retning fremholdt forsvarer at far ba sønnen om unnskyldning etter voldsepisoden, hvor han påtok seg fullt ansvar. Tiltalte startet også kort tid etter den straffbare handlingen med behandling for sinnemestring. Etter rettens syn var fornærmedes familiesituasjon under hovedforhandling trygg og harmonisk.

Samtlige dommere fant fire måneder straff passende etter straffereduksjon for uforbeholden tilståelse og lang saksbehandlingstid. Imidlertid ble det dissens 2-1 ved den endelige bedømmelsen av straffen. To måneder av disse ble gjort betinget, men etter mindretallets syn var én måned ubetinget og tre måneder betinget fengsel tilstrekkelig. Mindretallet vektla at familien var falt til ro etter hendelsene og at «en soning på såpass meget som to måneder kan få uheldige virkninger, ikke minst for B, slik at de tunge allmennpreventive hensynene som ellers teller sterkt i saken, må vike tilsvarende».

I sak **LG-2011-80115** ble en far idømt 1 år og 10 måneders fengsel for overtredelse av straffeloven § 219 første ledd. Tiltalte hadde slått fem av sine åtte barn i ansiktet og på kroppen med flat hånd, samt pisket dem med en ledning i en periode på 2 år. Barna hadde

særlig behov for trygg omsorg etter å ha flyktet fra krig, og volden fra far medførte en ytterligere belastning for dem.

Ved straffutmålingen la lagmannsretten vekt på at mishandlingen hadde skjedd mot flere barn over en lang periode, og at handlingene hadde et betydelig skadepotensiale. Etter lagmannsrettens syn forelå det ikke særegne omstendigheter ved saken som ga grunnlag til å fravike utgangspunktet om ubetinget fengsel, og at tiltaltes omsorgen for barna ikke i seg selv tilsa bruk av samfunnsstraff. Retten la videre til grunn at «domfelte snakker dårlig norsk og gir i det hele ikke noe bidrag av betydning i familien som tilsier at familien vil lide i vesentlig grad ved at domfelte soner fengselsstraff».

Etter rettens syn ville det stride mot straffens formål å idømme tiltalte samfunnsstraff, og avsa på bakgrunn av dette en full ubetinget dom.

I sak **Rt-2005-938** ble en mann dømt til 5 måneders ubetinget fengsel jf. straffeloven 1902 § 219 første ledd. Tiltalte hadde utsatt adoptivdatteren for fysisk vold ved en rekke anledninger i en periode over 12 år. I tillegg ble barnet utsatt for psykisk overlast ved verbale krenkelser. De fysiske overgrepene har primært om slag med flat hånd mot ansiktet. Men også grove enkeltepisoder som slag fra knyttet neve, kvelertak og voldelig adferd hvor fornærmede traff en blomsterkrukke og fikk kutt i ansiktet.

Saken gjaldt anke over straffutmåling, og Høyesterett opprettholdt lagmannsrettens dom på ubetinget fengsel i fem måneder. Ved straffutmålingen uttaler Høyesterett i avsnitt 12 at det i foreliggende sak er tale om grove overtredelser av § 219, og at det bare unntaksvis kan bli tale om en reaksjon i frihet.

Retten viser i avsnitt 13 til forsvarers påstand om at hensynet til de to hjemmeværende mindreårige barna og ektefellen tilsier en reaksjon i frihet, men hvor førstvoterende uttaler at «etter min vurdering tilsier likevel overtredelsens alvorlige karakter at det her må reageres med ubetinget fengsel av en viss lengde». Høyesterett kan heller ikke se at «det kan være aktuelt å gjøre deler av fengselsstraffen betinget».

I sak **LH-2015-63490** ble en mannlig prest dømt til 1 år og 2 måneder fengsel, hvorav 6 måneder betinget, for overtredelse av straffeloven 1902 § 219 første ledd. De fornærmede var

hans kone og sønn. Selv om voldshendelsene ikke var av de groveste, skapte de etter rettens syn en situasjon hvor ektefellen og sønnen levde i frykt for nye krenkelser. Domfellelsen vedrørende sønnen gjaldt ris på rompa ved minst to anledninger og øredragning 15-20 ganger, samt at sønnen hadde opplevd noen av tiltaltes krenkelser overfor moren.

Tiltalte og hans tidligere kone hadde under hovedforhandlingen et vennskapelig forhold og samarbeider godt om barna. Tiltalte anførte at hans omsorgsansvar talte for en fullt ut betinget dom eller samfunnsstraff, jf. grunnloven § 104 tredje ledd.

Ved straffeutmåling kom retten til at fengsel i 1 år og 2 måneder, hvorav 6 måneder ble gjort betinget grunnet unødig lang saksbehandlingstid. Domfeltes omsorgsansvar ble ikke tillagt vekt ved straffeutmålingen, og retten uttaler om dette at «blant annet tatt i betraktning at moren kan ta seg av barna når faren soner, kan ikke hans omsorgsansvar være avgjørende for fastsettelsen av straff i en sak som dette».

I sak **Rt-2015-827** ble en far dømt til 1 år og 3 måneders fengsel for overtredelse av § 219 første ledd. Saken gjeldt straffutmåling for jevnlig å ha klapset, kløpet, sparket, dyttet, tatt hardt i og truet to av sine døtre i et tidsrom på 12 år.

Om straffeutmålingen uttaler førstvoterende i avsnitt 20 at en straff på ubetinget fengsel i 1 år og 3 måneder var passende, med hensyn til at store deler av volden skjedde før straffeskjerpelsen i 2010. Domfelte anførte imidlertid at det måtte tas hensyn til hans samvær med de tre yngste barna, jf. barnekonvensjonen artikkel 3. Hensynet til barnets beste ble vurdert av Høyesterett i avsnitt 21, hvor retten uttalte at selv om hensynet til barn skal være et grunnleggende hensyn i alle avgjørelser betyr dette imidlertid ikke at «hensynet til barnet alltid skal få utslagsgivende vekt».

I avsnitt 22 finner førstvoterende at de allmennpreventive hensyn taler for at vold mot barn skal straffes streng, på den annen side må det etter Høyesteretts syn «legges til grunn at domfeltes sønner ønsker å ha samvær med sin far, og at det for dem - isolert sett - vil være det beste å ha løpende samvær med faren».

Høyesterett legger til grunn at barnas mor kan ha omsorgen for barna under farens soning, og retten «kan ikke se at det - slik saken ligger an - er rom for å redusere straffen ut fra hensynet til samvær med barna». Høyesterett idømte etter dette faren til full ubetinget fengselsstraff.

I sak **LB-2014-122886** ble en mann dømt til fengsel i 1 år og 3 måneder, hvorav 1 år betinget for grov mishandling av to barn, jf. straffeloven 1902 § 219 annet ledd, jf. første ledd. Tiltalte hadde slått barna i hodet, armene, på hendene, bena og rompen, samt han dratt dem i og vridd ørene. Volden ble betegnet som grov av retten ettersom det ble utøvd over en periode på 5 år.

Ved straffeutmålingen ble det i formildende retning lagt vekt på at tiltalte hadde erkjent de faktiske forhold og den lange saksbehandlingstiden. Et annet moment som retten fremhevet ved utmålingen er at tiltaltes soning ville være en stor belastning for familien. Tiltalte var eneforsørger, og det var han som i det vesentlige hadde den daglige omsorgen for barna. Lagmannsretten la til grunn at tiltalte ville risikere å miste sitt arbeid ved soning av en lengre dom, noe som ville representere en ytterligere belastning for barna i tillegg til farens soning. Retten fant det videre formildende at tiltalte hadde endret sin adferd, og ikke hadde utøvet vold mot barna etter at mishandlingen ble oppdaget. Det ble for lagmannsretten et vanskelig dilemma ved straffeutmålingen at de allmennpreventive hensyn sto i et spenningsforhold til hensynet til barna. Lagmannsretten fant de straffbare forhold for alvorlig til å anvende samfunnsstraff, men kom til at skulle avises en deldom. Etter en samlet vurdering ble rettens resultat at tiltalte skulle dømmes til 1 år og 3 måneders fengsel, hvorav 1 år ble gjort betinget med særlig vekt på hensynet til barna.

I sak **LF-2014-47398** ble en far dømt til fengsel i 1 år, hvorav 6 måneder betinget for å ha utøvd vold og trusler mot sine barn, jf. straffeloven 1902 § 219 første ledd.

Ved flere anledninger hadde tiltalte utøvet vold mot sine fire barn. Barna ble knipset, slått med flat hånd, kløpet, sparket og dyttet. Volden besto også av fysiske krenkelser som trusler om vold, som medførte at barna levde i frykt for nye krenkelser.

Ved straffeutmålingen gjør retten det gjeldende at de allmennpreventive hensyn tilsier at det skal reageres streng i saker om vold i nære relasjoner. Hoveddelen av det straffbare forhold skjedde før lovendringen i 2010 som skjerpet straffenivået, og lagmannsretten fant etter dette at straffen skulle settes til fengsel i 1 år.

I straffeskjerpene retning la retten vekt på barnas psykiske vansker og at skadepotensialet var stor overfor barn som opplever vold i nære relasjoner. I formildende retning ble den lange saksbehandlingstiden vektlagt. Saken hadde vært en stor belastning for hele familien, og det var fortsatt prosesser i familien tilknyttet til samværsordningen mellom barna og tiltalte, som i minst mulig grad burde forstyrres. Etter rettens skjønn tilsa hensynet til barna at deler av dommen skulle gjøre betinget.

6.4 Diskusjon

I gjennomgangen av rettspraksis er det spesielt to hensyn som vektlegges ved utmåling av straff; det allmennpreventive hensyn og barnets beste. Barnets beste i denne sammenheng sees i forhold til hvor stor den totale belastningen vil være for fornærmede og dets søsken ved at deres omsorgsperson må sone i fengsel.

I sak LG-2009-122558 og Rt-2015-1115 anvendes straffeloven § 219 første ledd og voldsperioden går i begge sakene over en tidsperiode på 4 år. Far idømmes i førstnevnte sak til 5 måneders ubetinget fengsel for krenkelsene overfor sine 3 sønner. Her får det allmennpreventive hensynet avgjørende vekt.

I sak nummer to ble det lagt stor vekt på mors omsorgsrolle, og kvinnen ble idømt 298 timer samfunnsstraff. Samfunnsstraff er en betydelig mildere reaksjonsform enn fengsel, og samfunnsstraff vil på samme måte ikke virke like avskrekkende som ubetinget fengsel. Som Høyesterett fremhever står det allmennpreventive hensynet sterkt i saker som omhandler familiær vold, og særlig når ofrene for mishandling er barn. I denne saken var det ikke dokumentert eller bevist at mor hadde iverksatt de konkrete tiltakene som barnevernet hadde foreslått. At mor ikke viste tegn til endringsvilje burde vært et straffeskjerpene moment. Samtidig ser vi i LG-2009-122558 at far hadde deltatt på kurs for sinnemestring og mottatt veiledning uten at han fikk tilkjent strafferabatt for dette. I begge sakene var voldsutøver den primære omsorgspersonen, men i saken med far ble hans omsorgsrolle ikke ansett av retten som en formildende omstendighet. Far fikk en langt strengere reaksjon enn mor fra det offentlige.

Sak LG-2015-98086 og Rt-2015-827 er sammenlignbare, og straffeloven § 219 første ledd anvendes i begge. Voldsutøvelsene finner sted over en tidsperiode på henholdsvis 9 og 12 år

der det er 2 barn som krenkes i hver av sakene. Mor idømmes 12 måneder fengsel hvorav 6 måneder blir gjort betinget. Far idømmes ubetinget fengselsstraff i 1 år og 3 måneder. Mor får en langt mildere straffereaksjon for sine voldshandlinger i forhold til far her. I tillegg kan man stille seg undrende ved valg av straffalternativ som mor dømmes etter. Handlingene som beskrives i dommen er så grove at muligens lovens andre ledd burde vært anvendt i dette tilfellet. Bruk av et «mildere» straffalternativ enn det handlingen skulle tilsi kan også være med på å gi mor en indirekte strafferabatt.

Både i sak LG-2011-15283 og LB-2011-16315 har voldsepisodene funnet sted én gang mot hver sin sønn. Mor dømmes etter straffeloven 1902 § 228 første ledd, jf. § 232 til 90 dager hvorav 45 dager var betinget. Far dømmes etter § 219 første ledd til 120 dager hvorav 60 dager var betinget. Far får 33 % strengere straff enn mor, selv om begge får halvparten av dommene omgjort til betinget fengsel.

Av de 19 dommene som er gjennomgått i avhandlingen har mor i 73% (8 av 11) av sakene fått en deldom. Mens far fikk deldom i 50% (4 av 8) av sakene. I de resterende 50 % av sakene ble fedrene dømt til ubetinget fengsel, til tross for at de også hadde omsorg for barn. Kun én mor ble idømt full ubetinget dom, og det var i en svært alvorlig sak hvor et uskyldig barn ble alvorlig hjerneskadet. Denne saken skiller seg ut fra samtlige andre saker med sin grad av grovhet. Ingen fedre fikk en reaksjon i frihet, det var kun i saker med mødre hvor det ble anvendt samfunnsstraff.

Etter å ha sett på rettens språk og formuleringer i de valgte dommene er det tydelige forskjeller i rettens beskrivelse av mødre og fedre som omsorgspersoner. Mødrenes omsorgsplikter blir løftet frem, mens i flere av sakene med far blir deres rolle snakket ned av retten. Eksempelvis sak LG-2011-80115 hvor en far var tiltalt for vold. Her la retten til grunn at «domfelte snakker dårlig norsk og gir i det hele ikke noe bidrag av betydning i familien som tilsier at familien vil lide i vesentlig grad ved at domfelte soner fengselsstraff», og idømte far full ubetinget straff. Det er en ting at retten påpeker at far i denne saken ikke bidrar i hjemmet, men det faktum at han snakker dårlig norsk diskvalifiserer han ikke nødvendigvis som en god omsorgsperson. Også i LG-2009-122558 konkluderte retten med at en fengsling av far ikke ville ha noe mer innvirkning på tiltaltes relasjon med barna enn hva som var normalt for de fleste som måtte sone i fengsel, og idømte mannen ubetinget dom.

Mødre blir i flere av sakene omtalt i positive ordelag, og blir vist mer forståelse av retten enn fedre. I LA-2015-12003 la retten til grunn at kvinnen hadde begått de straffbare handlingene da hun selv var i en «vanskelig og presset livssituasjon», og fikk etter dette deldom.

I sak LA-2013-123645 ble det om en mor poengtert av retten at «tiltalte har for øvrig tilsynelatende personlige egenskaper som har gjort henne svært populær hos naboer og på arbeidsplassen». Kvinnen var dømt for for grov mishandling av sin sønn. Hvordan en opptrer utenfor hjemmet vil ikke nødvendigvis reflektere hvordan man er som omsorgsperson.

Det foreligger dissens i flere av de utvalgte dommene. En ser flere tilfeller hvor mindretallet mener straffeutmålingen bør være noe strengere i saker med mor. Mindretallet poengterer for eksempel i sak Rt-2015-1115 at en strengere straff vil være passende. Den tiltalte kvinnen i saken er dømt til 298 timer samfunnstjeneste, mens mindretallet mente 10 måneder ubetinget fengsel vil være en mer passende straff.

I sak LA-2015-12003 blir en kvinne dømt til fengsel i 6 måneder, hvorav 3 måneder ble gjort betinget. Mindretallet var uenig og mente handlingene kvalifiserte til en dom på 7 måneder, hvorav 3 måneder betinget.

Når en ser på sakene hvor menn er tiltalt finner en også uenigheter i forhold til straffeutmålingen. I sak LB-2011-163215 ble en mann idømt 120 dager fengsel, hvorav 60 dager er betinget. Mindretallet fant straffen for streng og mente 30 dager ubetinget og 90 dager betinget var tilstrekkelig. Dette ble blant annet begrunnet i en forbedret, trygg og harmonisk familiesituasjon på tidspunktet.

I saker om vold i nære relasjoner oppstår det som vist i sakene ovenfor et strafferettslig dilemma for retten. De allmennpreventive hensyn står ofte i et spenningsforhold til hensynet til barna. Spørsmålet for retten blir om man skal legge alle barns beste til grunn; det allmennpreventive hensynet, og straffe foreldre slik at man sender ut et signal til samfunnet om at vold mot sine nære ikke er akseptabelt. Eller skal man legge til grunn det beste for det konkrete barnet i saken; at det fornærmede barnet og dets søsken får beholde sin omsorgsperson, og slipper merbelastningen av et midlertidig boforhold hos andre.

Forsvarsløse barn, utsatt for mishandling av sine nærmeste og ofte eneste omsorgsperson, trenger beskyttelse. Straff er den mest effektive formen for represalie vi har og skal ha et allmennpreventivt og individualpreventivt formål, som et middel til å påvirke adferd.¹⁰⁶

Det kan tenkes tilfeller hvor det er barnets beste at mor eller far slipper å sone fengselsstraff. Særlig hvor tiltalte har begått andre typer lovbrudd som ikke berører deres omsorgsrolle og deres evne til å gi barnet kjærlighet og trygghet.

I sakene som er omtalt i denne avhandlingen er barna imidlertid direkte rammet av den kriminelle handlingen. Spørsmålet blir da, hva er barnas beste i slike tilfeller? Retten har en svært vanskelig oppgave å vurdere barnets beste i saker om vold i nære relasjoner, dette understrekes av de mange dissensene i sakene.

7. Avsluttende bemerkninger

Innledningsvis i avhandlingen ble det påpekt at det er lite fokus på kvinner som utøver vold mot barn i nære relasjoner. Gjennom avhandlingen ser vi at vold mot barn også utøves av kvinner. Målsettingen i denne oppgaven var å se om mødre som utøver vold mot sine barn blir straffet på lik linje med far.

Hypotesen var at kvinner og menn dømmes etter deres handlinger, og ikke kjønn. Det er problematisk å sammenligne straffeutmålingen i saker om vold i nære relasjoner, ettersom det foreligger store individuelle forskjeller mellom de straffbare forhold. Eksempelvis var det ulike grader av grovhet, varighet og andre formildende omstendigheter.

At mødre i større grad får deldom eller samfunnstraff enn fedre med bakgrunn i deres omsorgsroller, kan tyde på at mødre blir forstått og unnskyldt av retten i større grad enn menn. Nullhypotesen om at det ikke er noen forskjell i straffeutmålingene mellom kjønnene må forkastes.

Svakheten ved avhandlingen er at det er relativt få saker som er sammenlignbare, og det er stor variasjon i de straffbare handlingenes grovhet, varighet og skadepotensiale. Dette kan gi

¹⁰⁶Knoph, R. (2009) *Knops oversikt over Norges rett* (13. utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS. s. 763.

et skjevt bilde av virkeligheten, og det er derfor nødvendig med videre forskning på dette rettsområdet. Fokus på rettens ubevisste og forutinntatte holdninger til mor og far som omsorgspersoner ville vært et interessant tema å belyse nærmere i et studiet.

8. Kilder

8.1 Lover og konvensjoner

Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814

Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10

Straffeloven lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker

Lov 20. juni 1891 nr. 1 om Indskrækning af legemlig Refselse

Lov 19. juni 2015 nr. 65 om straffelovens ikraftsetting

Lov 19. juni 2009 nr. 44 om kommunale krisesentertilbud

Lov av 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre

Lov 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett

FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989

8.2 Lovforarbeider og offentlige dokumenter

Prop.105 L (2010-2011) *Endringar i straffeprosesslova mv. (etterforsningsplikt mv.)*

Ot.prp. nr. 104 (2008-2009) *Om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.)*

Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) *Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)*

Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) *Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)*

Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) *Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.)*

Ot.prp. nr. 8 (1986-1986) *Om lov om endring i barneloven § 30 (vold og annen mishandling av barn)*

NOU 2003: 31 *Retten til et liv uten vold*

NOU 2002: 4 *Ny straffelov — Straffelovkommisjonens delutredning VII*

Prop. 97 L (2009-2010) *Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerpning av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)*

Innst. 314 L (2009-2010) *Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerpning av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)*

Meld.St. 15 (2012–2013) *Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner*

Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014-2017) *Et liv uten vold*

Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014-2017) *En god barndom varer livet ut*

8.3 Avgjørelser fra Høyesterett

Rt-2015-1115

Rt-2015-827

Rt-2014-1011

Rt-2014-1556

Rt-2014-695

Rt-2013-416

Rt-2013-879

Rt-2012-1258

Rt-2012-1313

Rt-2011-469

Rt-2011-462

Rt-2011-1512

Rt-2011-1403

Rt-2011-1412

Rt-2010-949

Rt-2010-129

Rt-2005-938

Rt-2005-158

Rt-2005-1567

Rt-2004-1626

Rt-2004-844

Rt-2004-1556

Rt-2014-1626

Rt-2004-1440

Rt-1992-914

Rt-1991-826

Rt-1991-1026

Rt-1991-1028

8.4 Avgjørelser fra lagmannsrettene

LA-2015-12003

LB-2015-103147

LF-2015-84733

LG-2015-98086

LH-2015-63490

LH-2015-63490

LB-2014-187508

LB-2014-122886

LF-2014-90687

LF-2014-47398

LG-2014-112811

LA-2013-123645

LA-2013-209020

LF-2012-159338

LB-2011-163215

LG-2011-15283

LG-2011-80115

LG-2009-122558

LG-2004-100450

8.5 Litteratur

Bøker

Aas, G. (2014) *Politiet og familievolden*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bergby, G., Matningsdal, M., Skoghøy, J.E.A., Øie, T. (2016) *Rettsavklaring og rettsutvikling: Festskrift til Tore Schei*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bernt, J. F., & Doublet, D. R. (1998) *Vitenskapsfilosofi for jurister - en innføring*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Hammerlin, Y., & Leer-Salvesen, P. (2014). *Voldens ansikter*. Oslo: Cappelen Dammm AS.

Knoph, R. (2009) *Knophs oversikt over Norges rett* (13. utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS.

Matningsdal, M. (2010) *Norsk spesiell strafferett* (1. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

Nygaard, N. (2004) *Rettsgrunnlag og standpunkt* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS.

Artikler

Haugli, T. (2004/03) *Til barnets beste. Familiebilder – familiemønstre i endring*. Oslo: Kirke og kultur.

Hjemdal, O. K., & Pape, H. (2014) *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress og NOVA.

Kruse, A. E., & Bergman, S. (2014) «Jeg kan jo ikke kalle det noe annet enn vold...»: En forskningsoversikt og en intervjustudie om mødres vold mot barn. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S

Rasmussen, I., Strøm, S., Sverdrup, S., & Vennemo, H. (2012) *Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner*. Oslo: Vista Analyse AS.

Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014) *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

8.6 Elektroniske kilder

Nipen, K., Thoresen, F.H., Westerveld J., (2016) Aftenposten.no: *Mor blir forstått og unnskyldt i retten*. Hentet fra: (<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Mor-blir-forstatt-og-unnskyldt-i-retten-8335856.html>)Sist lastet: 20.04.16.

Eilertsen, T., (2016) Aftenposten.no: *Vi bør akseptere sannheten om mødrevold*. Hentet fra: (<http://www.aftenposten.no/meninger/leder/Aftenposten-mener-Vi-bor-akseptere-sannheten-om-modrevold-12177b.html>)Sist lastet: 20.04.16.

Westerveld, J., (2016) Aftenposten.no: *Mødre står bak halvparten av vold mot barn*. Hentet fra: (<http://www.aftenposten.no/amagasinet/Modre-star-bak-halvparten-av-vold-mot-barn-8333630.html>)Sist lastet: 20.04.16.

Monsen, T.H., (2008) Forskning.no: *Vold avler sykdommer*. Hentet fra: (<http://forskning.no/medisin-vold-psykologi-stub/2008/04/vold-avler-sykdommer>)Sist lastet: 20.04.16.

Matningsdal, M. (2015, 01.12). *Kommentar til straffeloven 1902*. Norsk lovkommentar, Gyldendal Rettsdata (note 509). Hentet fra: (www.rettsdata.no)Sist lastet 20.04.16.

Tall fra statistisk sentralbyrå (2014) Ofre for anmeldte lovbrudd, 2014 Hentet fra (<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbruddo/aar>)

Sist lastet 20.04.16

Statistisk sentralbyrå (2004) *Samvær og bidrag*. Hentet fra: (<https://ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/mor-fortsatt-viktigst>)

Sist lastet: 20.04.16.